De archaismis,
qui apud veteres Romanorum poetas scaenicos inveniuntur in finibus aut versuum aut colorum in iambum exeuntium.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN

LITTERARUM UNIVERSITATE

FRIDERICA-GUILELMA BEROLINENSI

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES IMPETRANDOS

SCRIPSIT

GUILELMUS NOETZEL
HANOVERANUS.

PROMOTIO SOLLEMNIS HABEBITUR DIE IV. MENSIS AUGUSTI ANNI 1908.

De dissertatione judicarunt:
E. Norden
J. Vahlen.

Typis expressit M. Driesner, Berolini, Klosterstrasse 45.

Parentibus optimis.

Qui priscas atque obsoletas apud Terentium verborum formas, quas collectas praebet A. G. Engelbrecht in opusculo, quod inscripsit „Studia Terentiana I“ (Wien 1883), animo attento perlustraverit, eum non fugiet ex toto illo numero facile posse eximi non paucas formas, quae a Terentio nullis aliis versuum locis collocari potuisse videantur nisi in finibus versuum colorumve in iambum exeuntium, velut infinitivi praesentis passivi in -*ier* cadentes, coniunctivi praesentis verbi *sum* formae pleniores scil. *siem*, *sies*, *siet*, *sient* similiaque. Quarum formarum cum necessario nulla non finiatur iambo puro aut pyrrhichio, ceterarum omnium apud Engelbrechtum formarum vix quaequam in iambum exit, fere omnes in trochaeos aut spondeos exeunt, ita ut haec quasi lex constituenda esse videri possit: eae quae in trochaeum aut spondeum exeunt formae priscae atque obsoletae omnibus versuum locis inveniuntur exceptis iis, in quibus trochaeo aut spondeo uti non licebat metri causa; contra archaismi ei, qui iambo aut pyrrhichio finiuntur, a poeta scaenico non simili modo in versuum sedibus praeter eas, in quibus iambo aut pyrrhichio uti per metrum non licebat, omnibus adhiberi, sed fere nullis aliis locis collocari potuisse videntur nisi iis, quibus metri causa non poterat usurpari nisi iambus purus aut pyrrhichius. Atque haec mira differentia non apud Terentium solum observatur, observatur apud omnes veteres Romanorum poetas scaenicos. Maxime autem conspicuus illorum archaismorum in iambum aut pyrrhichium exeuntium usus est in finibus versuum senariorum octonariorumque iambicorum, septenariorum trochaicorum atque pariter ante diaeresin mediam septenariorum octonariorumque iambicorum et ante caesuram mediam septenariorum trochaicorum. Itaque praecipue hos versus examinaverunt, quicumque adhuc de illo usu singulari egerunt; minus examinaverunt cetera apud veteres poetas scaenicos metra. Qui tamen usus quomodo explicandus sit, quaeri non potest, donec sunt qui has formas iambo aut pyrrhichio finitas ne in illis senariis, septenariis, octonariis iambicis septenariisque trochaicis quidem ad iambicos versuum colorumve fines solos pertinere suo iure sibi videantur contendere, cum nonnulli alii numerum sedum, ad quas illi archaismi in his versibus solas pertinere putentur, maiorem modo existimandum esse dicant. Hac autem de re ne amplius dubitetur, propositum mihi est hac disputatione quantum poterit perficere.

Atque adhuc multi iam viri docti alii de aliis sive apud Plautum sive apud Terentium sive apud omnes veteres poetas scaenicos archaismis scripserunt, sed aut ita ut, cum disputatio ipsa de longe aliis rebus esset, occasione oblata pauca in universum de his archaismis verba facerent, aut ita ut de singulis modo horum archaismorum disputarent. Inde autem quod illi ad certum de collocatione illorum verborum in iambum aut pyrrhichium exeuntium iudicium

non pervenerunt, minime sequitur, ut omnino non possit eo perveniri; immo necessarium videtur suspicari eos viros usos esse minore exemplorum copia quam ex qua verus rerum status patefieret. Itaque quaecumque illi elaboraverunt, ea colligenda atque excutienda et, quantum fieri posset, nova opera augenda mihi esse intellexi.

Una autem de re eaque haud parvi momenti illorum virorum doctorum perpauci verba fecerunt; neque enim iniuria quaeri potest, illarum formarum qua quaeque ratione archaismus appellari debeat, cum nonnullae earum utrum in archaismis numerandae sint necne velut *nevolt*, *non velis* aliaque plane in ambiguo sit. Sed veniam peto, quod ne ego quidem hanc rem explanabo propterea quod neque Italicis dialectis antiquis neque Romanensibus quae dicuntur linguis ita iam studere potui, ut illud munus subire satis confidenter auderem.

Quid quod iisdem illis versuum locis apud veteres poetas scaenicos neque ullis aliis inveniuntur verba, quibus archaismorum nomen certo non potest attribui velut *acrius*, adiectiva in - *icius* cadentia aliaque. Quae formae certo non archaicae cum minime aliis legibus obstrictae esse videantur atque archaismi veri, eandem esse causam necesse est, cur archaismi veri nisi his versuum locis non inveniantur atque cur illae formae non archaicae. Si vero causa collocationis peculiaris et in archaismis veris et in illis formis non archaicis una atque eadem est, quid ad reperiendam atque explicandam hanc causam refert scire, utrae illarum vocum vere archaicae utrae non archaicae sint atque quid tandem hae voces non archaicae putandae sint? Et cum hoc opusculum scribere instituerim maxime eo consilio, ut quasi fundamentum praeberem ad cognoscendum explicandumque singularem illum usum atque collocationem archaismorum cum illis formis non archaicis communem, vix ullo incommodo fieri credo, quod archaicas formas et non archaicas non iam plane distinguere me posse scio, quoniam hoc nihil ad illam rem; immo iuvabit in utrisque vocibus causam singularis illius usus repperisse, quem usum cum communis sit in ambobus vocum generibus simul communiterque exquirere videtur licere. Itaque mihi est in animo in disputatione mea colligendis quam plurimis talium de quibus dixi archaismorum exemplis addendisque complurium illarum vocum non archaicarum exemplis atque his omnibus excutiendis experiri, quibus legibus illa verba et archaica et non archaica apud veteres Romanorum poetas scaenicos re vera obstricta fuerint.

Sed priusquam ad ipsam rem venio, mihi commemorandum est, quid viri docti adhuc de usu et collocatione illarum vocum archaicarum et non archaicarum probaverint. Prima autem laudanda est memorabilis illa Ludovici Langeni commentatio, quam inscripsit: „Über die Bildung des lateinischen Infinitivus Praesentis Passivi“ (Denkschriften der Wiener Akademie vol. X, 1860), in qua commentatione investigatur usus infinitivorum archaicorum in *-ier* exeuntium non apud veteres Romanorum poetas scaenicos solos, sed in tota latinitate. Quod autem ad veteres poetas scaenicos attinet, ex tabella quam Langen pagina 27 proposuit haec lex videtur colligenda esse: illas formas archaicas a veteribus poetis scaenicis nullis aliis versuum locis collocari potuisse nisi in finibus

senariorum octonariorumque iambicorum et septenariorum trochaicorum aut ante diaeresin mediam septenariorum octonariorumve iambicorum. Hanc quae ex unius archaismi scil. infinitivorum in *-ier* cadentium exemplis constituta erat, legem quicumque post Langenum de similium archaismorum usu et collocatione scripserunt receperunt atque vix cuiquam eorum scrupulus in mentem incidit, nonne fortasse dilatanda esset illa lex atque etiam verisimile esset eam dilatandam esse in aliis formationibus similibus iudicandis. Ex illa igitur opinione praeiudicata profectus Conradt Hermes X (1876) p. 101 - 106, ubi de Plauti Terentiique usu agit, unicum illud infinitivorum in *-ier* exeuntium exemplum, quod apud Terentium in alia sede legitur atque quas ille legitimas putabat sedes, corruptela depravatum arbitratus emendare non dubitavit. Eandem autem illam legem cum etiam in coniunctivi praesentis verbi *sum* formis plenioribus atque in perfectis in *-vi* exeuntibus valere persuasum haberet, harum quoque formarum exempla ea, quae illi legi non satisfaciebant, ad unum omnia emendanda esse decrevit atque ipse dedit operam ut emendaret. De verbi *sum* autem formis archaicis iam eandem fere sententiam exposuerat Mueller in supplem. Plautin. prosod. (1871) p. 83.

Plane vero contrariam sententiam primus protulit E. Hauler in censura Engelbrechti opusculi supra allati (Philolog. Rundschau IV (1884) No. 22 pag. 682). Hauleri autem sententiam amplexus est E. Stange atque summa diligentia probare studuit in libello quem inscripsit „De archaismis Terentianis" (Gymnasial-Programm Wehlau 1890), ubi maxime de Terentiano illorum trium quos adhuc commemoravi archaismorum usu disputat. Stange enim cum exempla illa non in legitimis quae ad id tempus putabantur sedibus collocata fere omnia offensionem nullam praeter hanc ipsam collocationem habere sibi persuasisset, suo certe iure dicit ex illa lege sola minime posse colligi haec exempla omnia corrupta atque emendanda esse, nisi alia argumenta certiora accedant. Immo vero ex his exemplis cum pleraque ipsa integra et intacta servanda esse videantur, sequi contendit, ut illa lex iniuria constituta sit; quin etiam coniunctivi praesentis verbi *sum* formas pleniores et infinitivos in *-ier* exeuntes omnino nulla lege obstringi potuisse, quia eas formas Plauti Terentique temporibus minime iam obsolevisse, sed omnium in ore fuisse appareat et ex aliorum scriptorum usu et ex inscriptionibus et ex testimonio Ciceroniano.

At primum de illorum praeter Ciceronem scriptorum testimoniis quid videtur iudicandum esse, si fere omnia apud poetas, perpauca apud solutae orationis scriptores inveniri cognoveris? Quid quod Ciceronis loci p. 27 allati, quibus locis infinitivi in *-ier* cadentes leguntur, versus sunt, quamquam apud Neuium III[3] p. 225 solutae quoque orationis exempla Ciceroniana inveniri poterant, sed quae hoc ipso loco aliter explicantur; exstant enim in formulis aut iudicialibus aut religiosis. His igitur exemplis omnibus nihil probatur. Praeterea autem Stange, quod ad infinitivos in *-ier* exeuntes attinet, nullum aliud apud scriptores orationis solutae exemplum affert, etsi non debet negari eum afferre potuisse tres apud veteres orationis solutae scriptores locos, quos infra commemorabo.

Verbi autem *sum* formarum pleniorum exempla praeter Catoniana a Stangio afferuntur ex orationis solutae scriptoribus tribus. Primum enim

pag. 26 Symmachus et Solinus appellantur. At ille in epist. 3, 44 ipse profitetur: „ἀρχαισμὸν scribendi non invitus adfecto“; et de Solino vix aliter iudices. Praeterea Stange p. 25 affert locum Varronianum, scil. de ling. lat. IX 77 (Spengel p. 221, lin. 8), ubi *siet* traditur codicibus omnibus praeter M, qui *sit* habet. Sed ne hanc unicam quidem eiusmodi apud Varronem formam sine dubio esse, immo vero corruptam putandam apparere mihi videtur ex Spengeli adnotatione.

Refutata igitur mihi videntur exempla a Stangio quidem allata omnia praeter Catoniana. De his autem exemplis Catonianis quid dicendum sit, nondum liquere opinor; Paulum Weisium p. 46/47 dissertationis, cui indicem fecit „Quaestionum Catonianarum capita V“ (Goettingae 1886), non in omnibus rebus plane recte iudicasse persuasum habeo maxime propterea quod inscriptionum testimoniis mihi videtur non minus falso usus esse quam Stange ipse. De inscriptionum autem exemplis nolo hoc loco iterare ea, quae contra Stangium optime exposuit Arthur Brock p. 85/86 disputationis, quam inscripsit „De perfecti in *-vi* exeuntis formis apud Plautum ceterosque poetas iambicos“, quae disputatio est caput II. libri, qui inscriptus est „Quaestionum grammaticarum capita duo“ (Jurievi (Dorpati) 1897). Denique de testimonio illo Ciceroniano, quod legitur orat. 47,157, eundem virum doctissimum recte disputare credo, etsi hunc locum Ciceronis nondum plane recte explicatum esse censeo propterea quod non explicabatur ex ampliore contextu.

Praeterea autem si assumentur ea, quae Brock p. 94 sqq. demonstrat, sententiam Hauleri Stangiique, qui illos archaismos temporibus Plauti et Terentii non iam plane obsoletos fuisse contendebant, non posse recto talo stare mihi persuasum est.

Illud vero Stangium suo iure contendere mihi videri iam supra dixi pleraque eorum exemplorum, quae non in legitimis quae ad id tempus viderentur sedibus exstarent, non corrigenda esse. Deinde eundem virum doctissimum recte dixisse mihi persuasum est formas archaicas verbi *sum* et infinitivos in *-ier* exeuntes apud Terentium exstare non potuisse nisi syllaba ultima accentu praedita, ita ut syllaba paenultima et ultima semper numero iambico legerentur. Atque ne apud ceteros quidem veteres poetas scaenicos rem aliter se habere contendo. De hoc nunquam quemquam dubitasse puto nisi Hodgmanum (cf. Class. Quart. I (1907) p. 108) et Lindsayum (cf. editionem Plautinam), quibuscum equidem in hac re non facio. Quare quamquam argumentationes Stangii ceteras probare non possum, tamen mihi videtur suo iure statuisse haec quae pag. 33 protulit: „Ex his exemplis perspici potest poetam“ (scil. Terentium) „si his formis medio in versu usus est, primum has archaicas formationes tantummodo in iambicis versibus admisisse, tum aut ante caesuram aut paribus locis ita, ut hae formae accentu ultimae syllabae, *siét* et *-iér*, imposito iambum purum et sincerum expleant.“ Eisdem versuum locis apud Plautum has formas in codicibus tradi addit.

De perfecti autem in *-vi* exeuntis formis Stange quidem pauca verba fecit, copiosissime diligentissimeque tractavit Brock in disputatione allata. Ibi autem Brock non de tribus illis quas adhuc commemoravi formationibus solis agit, sed

etiam aliorum archaismorum complurium exempla collegit, qui item non inveniri videbantur nisi isdem illis versuum locis quibus infinitivi in *-ier* exeuntes et coniunctivi praesentis verbi *sum* formae pleniores. Quin etiam complures voces et formas certe non archaicas ne ipsas quidem aliis versuum locis apud veteres Romanorum poetas scaenicos inveniri observavit earumque exempla collegit. Neque vero Terentii solius usum investigavit, sed omnium veterum poetarum scaenicorum.

Ex tanta autem exemplorum copia eo magis apparere vir doctissimus putabat Stangii sententiam supra disputatam falsam esse, quo minora exempla restare videbantur quae non exstabant in versuum sedibus illis legitimis quae ad id tempus existimabantur. Accedebat quod Brockio contigit ut diminueret numerum horum quae contraria videbantur exemplorum; ipse enim primus et sane recte cognovit (cf. pag. 81) ante caesuram mediam septenariorum trochaicorum non minus legitimum talium formarum archaicarum et non archaicarum locum esse quam ante diaeresin mediam septenariorum et octonariorum iambicorum. Qua de re quod Stange nihil dixit, non mirum est, quoniam in illis duobus archaismis, de quibus uberius egit, apud Terentium talia exempla non inveniebat. Item nihil dixit neque dicere potuit de illorum archaismorum vocumque non archaicarum in canticis usu, de quo Brock demum iudicare poterat. Qui vir doctissimus cum non solum infinitivorum in *-ier* exeuntium et verbi *sum* formarum pleniorum, sed etiam aliarum eiusmodi formationum exempla complura apud Plautum in partibus lyricis locis variis inveniri vidisset, non iniuria p. 83 haec dixisse mihi videtur: „lyricos versus hac in re aliorum versuum fini cretico similes fuisse contendo“. Attamen haec in lyricis versibus exempla neglegere liceat in hac disputatione; satis habebo de iis metris tractare, in quae adhuc viri docti accuratius inquisiverunt, quibus metris solis certum fundamentum strui possit ad hanc totam rem explanandam.

In his igitur versibus iambicis et trochaicis illas formas archaicas et non archaicas eis quos dixi versuum locis solis neque ullis aliis usurpatas esse a veteribus poetis scaenicis Brockium contendere vidimus; nam prae multitudine exemplorum eorum, quae legitimis illis locis legantur, ea quae restent exempla contraria nihil valere. Verum ex his exemplis contrariis cum Brock tantummodo minorem partem emendare ausus sit, maiorem partem emendare aut non potuerit aut ne voluerit quidem, denuo oritur Stangii illa dubitatio, debuerintne omnino re vera corrupta haberi atque emendari omnia illa quae contraria viderentur exempla.

Itaque relinquitur ut quaeratur, utrum adsentiendum sit Stangio qui illas formationes minime pertinere ad certas illorum versuum sedes solas contendit, an potius accedendum sit ad sententiam Brockii, qui eas in aliis atque quas legitimas esse dicit sedibus a poetis scaenicis collocari potuisse omnino negat atque exempla contraria corrigenda putat. Et equidem utrumque partim vera partim falsa proferre mihi persuasi. Nam Stange quod fere omnia illa exempla, quae legi a ceteris viris doctis probatae contraria erant, negat emendanda esse, immo vero servanda dicit, certe recte facit. At nonne vel Stangii ipsius ex definitione, qua illarum formationum usum circumscripserat, apparet eas lege

quadam obstrictas fuisse? Primum enim Stange ipse docet eas non potuisse usurpari alio accentu atque solito praeditas. Tum autem quid sibi vult illud „aut paribus locis“ (cf. supra pag. 8), nisi his verbis dicebatur: locis, qui pariter ante caesuram aut ante diaeresin exstabant? Talium autem ante caesuram aut ante diaeresin locorum credesne quantumlibet numerum fuisse? Ergo nonne iam concedes in illa Stangii definitione, quamquam ipse concedere noluisse videtur, tamen certam quandam legem collocationis illarum formarum latere?

Neque vero Stangii animum percussit, quod illa exempla, quae contraria videbantur, aliis versuum locis non pluribus tribus quattuorve inveniebantur, neque potuit percutere, quia illi duo archaismi, de quibus maxime egit, praesertim apud Terentium solum, talium exemplorum contrariorum numerum ei praebebant minorem quam quo animus satis excitaretur ad dilatandam potius illam legem quam ad refellendam. Sed miror quod ne Brockio quidem, qui multo maiorem numerum illarum formationum collegerat atque etiam ipse legis illius fines aliquantulum dilataverat, cum adderet illum ante caesuram mediam septenariorum trochaicorum locum, in mentem venit quaerere, nonne cetera quae tum contraria existimarentur exempla ipsa quoque re vera non pertinere viderentur nisi ad tres aut quattuor sedes novas sed non minus certas quam quae sedes ad id tempus solae legitimae esse putarentur. Nam Brock quod ea exempla, quae ad eius legem angustiorem non conveniebant, omnia potius corrupta putanda esse quam integra servanda sibi persuaserat, praeiudicata opinione decipiebatur.

Sed qua Brock uti coeperat ratione investigandae legis verae unice recta, eam amplexus tam audacter quam feliciter progressus esse mihi videtur H. Jacobsohn in dissertatione quam inscripsit „Quaestiones Plautinae metricae et grammaticae“ (Goettingae 1904), in qua et ipsa talium verborum copia non exigua collecta praebetur, quamquam quod Jacobsohn nisi de archaismis veris non agi in hac re opinari videtur, hanc opinionem falsam esse vel ex Brockii disputatione intellegi debebat. In prima autem disputationis parte Jacobsohn tractat „exempla hiatus et syllabae ancipitis, quae in fabulis Plautinis in quarta arsi senarii et in secunda atque sexta arsi trochaici septenarii inveniuntur“. Quorum exemplorum sibi videbatur satis magnum numerum contulisse, ex quo appareret Plautum illis versuum locis diaeresin aut caesuram admisisse. Eorum autem quae his diaeresibus aut caesuris claudebantur colorum fines, cum in numerum iambicum decurrerent, nonne mirum esset si aliter tractati essent atque ei colorum fines qui exstabant ante diaeresin mediam septenariorum et octonariorum iambicorum aut ante caesuram mediam septenariorum trochaicorum? In his autem colorum finibus illas formationes archaicas atque non archaicas eodem iure usurpatas esse apud omnes poetas scaenicos quo in versuum iambo finitorum finibus ipsis, quis iam tum fuit qui negaret? Ergo si illae versuum sedes, de quibus Jacobsohn egit, non solum ipsae quoque colorum fines habendae erant sed etiam in numerum iambicum decurrebant, sequeretur necesse erat, ut etiam tertia illa colorum in iambum exeuntium proprietate ornatae essent scilicet singularibus illis formationibus archaicis atque non archaicis.

Haec si vera erant, ex iis harum formationum exemplis, quae illi legi ad id tempus contraria videbantur, ea quaecumque in his colorum finibus novissime probatis posita erant, non modo non corrigenda sed etiam sana atque integra servanda esse apparebat. Quae cum ita essent, lex illa non tam diluenda quam amplificanda esse videbatur.

Id quibus archaismorum exemplis Jacobsohn probare conatus sit, videas in disputationis eius cap. II, quod inscripsit „De formis et vocibus obsoletis quae in fabulis Plautinis in quarta arsi senarii et in secunda atque sexta arsi trochaici septenarii deprehenduntur". Quid autem assecutus sit Jacobsohn, si quis quaesiverit, mihi quidem videtur sine dubitatione accedi posse ad Lindsayi Bursiani Annal. vol. 130 (1906) p. 214 iudicium, cuius verba quantum opus erit liceat afferre. Atque in prima illa censura Lindsay concedit Jacobsohnium plane demonstrasse: „dass in der Diaerese vor der letzten Dipodie eines jambischen Verses (oder des entsprechenden Teiles des trochaeischen Septenars) nicht bloss syllaba anceps, sondern auch Hiat gestattet ist, z. B. Cas. 549 (A, P) *ímprobi,|edéntuli;* Cas. 2 *fidém qui facitis máxumi;|et vós fides.* Auch versucht er (jedoch nicht mit gleichem Erfolg) zu zeigen, dass hier ungewöhnliche Formen gerade so gut wie am Ende des Verses geduldet werden, z. B. Pseud. 767 *quoi sérvitutem dí danunt lenóniam*". Atque hanc Jacobsohnii sententiam Lindsay non improbat; tantum quod ille ei non satis multa exempla ad sententiam suam confirmandam videtur cogere potuisse. Pergit enim Lindsay: „Bis dahin ist alles in Ordnung". Sed tum addit: „Doch geht Jacobsohn so weit, dieselbe besondere Behandlung für die 2. Hebung eines trochaeischen Tetrameters zu beanspruchen, z. B. Curc. 192 (P, A n. l.) *ébriolâ, persólla, nugae*|; Stich. 374 (A, P) *árgenti|aurı́que advexit* ". Quod autem ad hiatus syllabaeque ancipitis et hoc loco et ceteris versuum locis usum attinet, Jacobsohnii sententiam totam amplexus est eamque novis argumentis probare studuit Paul Friedländer in disputatiuncula, quae inscripta est „Zum plautinischen Hiat" (Mus. Rhenan. vol. 62 (1907) p. 73-85); neque vero meum est hoc loco de eius argumentatione iudicium proferre. Sed quod attinet ad comprobandum illum vocum et archaicarum et non archaicarum ante secundam thesin septenarii trochaici usum, quem iam a Muellero in supplem. Plautin. prosod. (1871) p. 83 indicatum esse obiter memoro, equidem me numerum exemplorum satis augere posse existimo, ut de hoc usu non iam possit dubitari. Sententiam quoque, quam Jacobsohn de loco ante ultimam dipodiam iambicam protulit, confirmatum iri opera mea confido.

Verum si ante secundam thesin septenariorum trochaicorum legitimum illarum formationum locum exstare iam videtur concedendum esse, quis dubitabit, quin ita ut diaeresis media in septenariis et octonariis iambicis non secus tractabatur atque caesura media in septenariis trochaicis, pariter etiam ante tertiam thesin septenariorum octonariorumque iambicorum locus fuerit, quo si non a principio at certe per analogiam illae formationes collocarentur? Atque etiam ante tertiam thesin senariorum iambicorum si poetae scaenici illas formas archaicas et non archaicas saepius adhibere non veriti sunt, quis fieri potuisse omnino negabit, ut hoc loco poetae simili quadam analogia uterentur?

Has vero versuum sedes, scilicet ante secundam thesin septenariorum trochaicorum atque ante tertiam thesin octonariorum et septenariorum et fortasse etiam senariorum iambicorum, inter se niti neque aliam ab alia separandas esse cognosci posse existimo vel ex hoc metrico conspectu:

— ⏑ — | ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —
⏑ — ⏑ — | ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —
⏑ — ⏑ — | ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑
⏑ — ⏑ — | ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —

Denique etiam alium talem locum legitimum ante tertiam thesin septenarii trochaici observari contendo:

— ⏑ — ⏑ — | ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —

Quodsi quis quaerat num isdem his versuum locis omnibus ceterae quoque diaereseos caesuraeve proprietates scilicet syllaba anceps et hiatus occurrant sive apud omnes veteres poetas scaenicos sive apud Plautum aut Terentium solos, equidem de his rebus recte iudicari non posse opinor nisi de illis tribus proprietatibus universis agere licebit; nunc autem satis habeo de una earum scilicet de illis formis archaicis et non archaicis tractare.

Illae vero versuum sedes si omnes legitimae putabuntur, ad quam paucitatem numerus illorum quae adhuc contraria videbantur exemplorum reducatur, ipse infra videbis. Sed ut haec quae contendi omnia ad oculos demonstrem, in animo mihi est tabulas duas constituere, quarum in altera quam plurimos illorum archaismorum qui dicuntur sub unum conspectum conferam; altera tabula continebit complures formas, quae aut certo archaismi non sunt aut sintne necne in ambiguo est. Atque has tabulas ita instituam, ut ex iis patefiat, quibus quaeque forma locis illorum legitimorum collocata sit atque num quo alio versuum loco inveniatur. Tot enim in utraque tabula discernam capita, quot distinxi genera locorum legitimorum. Atque addam alia capita duo, quorum in posteriore afferam ea exempla, quae in aliis versibus scilicet lyricis occurrunt; caput praecedens continebit ea exempla, quae cum in iis de quibus agitur versibus sed non legitimis illis locis exstent, nunc quidem sola exempla contraria videntur dicenda esse. Haec autem exempla, quae restant, ipsa postea denuo in tabellam peculiarem cogam atque tum demum re vera apparebit, num quis alius quoque locus legitimus putandus sit necne.

Interim liceat mihi ex his exemplis contrariis ea, quae corrupta esse vel aliis ex argumentis cognoscetur, iam in tabularum priorum adnotationibus, si per spatium fieri poterit, coniecturis aut alienis aut meis emendare conari; ubi id fieri non poterit, appendicis adiumento utar.

Atque ad ea exempla, quae in primo quoque capite priorum tabularum duarum erunt, discrepantias librorum manu scriptorum accuratissime adscribere supersedebo propterea quod id in his quidem exemplis minime opus esse censeo*).

*) Editiones quibus usus sum hae sunt: Plauti com. ed. Leo; Terentii com. ed. Tyrrell; Scaenic. Roman. poes frgm. ed Ribbeck^{2}. Praeterea adhibui in Ennii fragmentis non scaenicis Vahleni editionem secundam, in saturis Lucilianis editionem quam Marx publici iuris fecit. Catonis de agricultura libri usurpavi editionem Keilii atque ceterarum reliquiarum editionem Jordani.

Omnium autem quas collatas exhibebo, vocum et archaicarum et non archaicarum quamquam maiorem partem ex Brockii et Jacobsohnii opusculis excerpere potui, tamen summo mihi usui fuerunt ad totum congestum meum examinandum hae commentationes quattuor, quos A. W. Hodgman conscripsit: 1) On noun declension in Plautus (The Classical Review vol. XVI (1902) p. 294—305); 2) Ajectival forms in Plautus (ibidem p. 446-452); 3) Adverbial forms in Plautus (ibidem vol. XVII (1903) p. 296—303); 4) Verb forms in Plautus (The Classical Quarterly vol. I (1907) p. 42—52 et p. 97—134).

Nunc perlustres velim hanc quam affero archaismorum tabulam, in qua exempla poetarum singulorum secernere me studuisse videbis, id quod ne in insequenti quidem tabula scilicet vocum aut certo aut probabiliter non archaicarum neglegam.

Tabula I.

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
1) *poplus*	**Plaut.** Am. pr. 101, 259, As. pr. 4, Au. 285, Cas. 536, Mo. 15, Pe. 408, Ps. 126, Ru. 1251.	Am. 190 (Pareus corr.), As. 655.	St. 490 (Bothe corr.).						Mo. 124, Poe. 227 (Bothe corr.), Ps. 1129 (Ritschl corr.).
2) *dextera*	**Plaut.** As. 260, Au. 116, Mi. 607, Poe. 315, 417, 711, Ru. 156. **Ter** An. 734, 751, Eu. 775. **Acc.** praet. 36 (sed cf. Ribbeckii adn.).	Mer. 149 (Saracenus corr.; in synaloephe)	Cap. 442, Cu. 307 (I, *dextram* (*r* ex *e*) B, *dextram* E), Men 138 (corr. Camerar.) An. 289 (?, cf adn.; in s.). trg 653 (Buech. corr.; in s.).	Au. 650 (*dexteram* I, *dextram* BDE; in s.), Mil. 204 205 (in s.).		Am. 923 (BD *-tram*).	Cap. 442, Cu. 339 (*dextram* BE).	Am. 333 (cf. adn.).	Am. 243 (in s.), 244, Ru. 254.
3) *sinistera*	**Plaut.** Mer. 879. **Ter.** Eu. 835 (codd. *sinistram*)								
4) *gnaruris*	**Plaut.** Poe. pr. 47.								Mo. 100.
5) *ancipes*			**Plaut.** Ru. 1158						
praecipes	**Plaut.** Commor. frgm. I	Cas. 931 (Seyffert corr.).							Ru. 671.
6) *arbitramino*	**Plaut.** Ep. 695.								
opperimino		**Plaut.** Tru. 197.							
progredimino	**Plaut.** Ps. 859.								

Adnotationes ad singula primae tabulae capita.

1) cf. Jacobsohn l. c. p. 18; Lindsay: The Latin Language (Oxford 1894) Chap. II § 154; Stolz-Schmalz: Lat. Gram.[3] p. 52; Hodgman: Class. Rev. XVI (1902) p. 303, ubi adnotatur: „*populus* and its cases occurs 45 times" scilicet apud Plautum. Apud ceteros poetas scaenicos, apud Ennium, apud Lucilium, apud Catonem saepe legitur *populus*, *poplus* nusquam.

2) cf. Hodgman: Class. Rev. XVII (1902) p. 451; Engelbrecht: Stud. Terent. p. 25.

Aliis versuum locis exstat *dextra* apud Plaut.: Mer. 965, Paras. Pig. frgm. II, apud Ter.: Hau. 493 (*dextera* G), 732 (*dexteram* EP), Ad. 583 (*dexteram* DEG), apud ceteros poetas scaenicos: Acc. trg. 687, inc. inc. fab. 28, Afr. com. 328, Lab. com. 155 (?), apud Lucilium: sat. IV, 157, (sat. XXVI, 661 in versu corrupto,) apud Ennium: Ann. 414; Cato scribit *dextra* his locis: de agricult. 18, 2; 21, 2 (bis); [21, 3 del. Keil;] 160; 161, 1; rell. 35, 12; 82, 6.

Ter. An. 289 in codicibus omnibus praeter CP, qui *oro* omittunt, sic traditur:

quod ego te per hanc dexteram oro et ingenium tuom.

Donatus *genium* praebet. Et Brugmann (cf. Neue Jahrb. für Philol. vol. 113 (1876) p. 420-21), quamquam ordinem verborum *quod hanc per ego te*, quem ordinem Spengel commendaverat, probat, tamen ab eo hoc dissentit, quod scribere vult *dextram oro et genium tuom.* Atque dubium videri potest, utrum Brugmanno adsentiendum sit an Spengelio, qui *dexteram et genium tuom* legit, id quod Brugmannum ipsum non bene refutasse ex tabula mea intellegi posse existimo. At Kauer mihi videtur recte monuisse *ingenium* in *genium* facilius pessumdari potuisse quam *genium* in *ingeninm.* Itaque et hoc loco Terentiano et Plaut. Capt. 977 servandum esse censeo *ingenium* verbum codicibus omnibus confirmatum, quod verbum si per „gutes Herz", „edles Gemüt" (cf. Capt. 350) converteris, utrique loco multo melius convenire te concessurum esse confido quam tritum illud *genium*. In priore autem huius Terentiani versus parte Spengeli (et Brugmanni) traiectionem verborum duplicem suo iure evitare studuisse mihi videtur Dziatzko, cum scriberet *quod per ego te hanc*, quamquam eum reliquam versus partem *nunc* vocula ex Eugraphii commentario assumpta minus feliciter formasse existimo hoc modo [*nunc*] *dextram oro et genium tuom.* Atque quod attinet maxime ad priorem versus partem, equidem probare possum ne Kaempfii quidem sententiam (cf. De pronominum personalium usu et collocatione apud poetas scaenicos Romanorum. Diss. Berlin 1885; pag. 7), qui vir doctissimus sequitur Ussingium scribentem *quod ego per hanc te dextram oro* sqq. Ad quam sententiam accedere non possum maxime propterea, quod *ego te* pronomina divelli multo gravius esse credo quam *ego* aut *te* aut *ego te* separari a relativo; praeterea *ego te* pronomina ut post *per* praepositionem collocentur, postulatur non solum lege illa in *per* praepositione usitata, sed accedit ut *ego te* pronomina ad *hanc* pronomen attrahantur. Itaque in priore versus parte cum Dziatzkone *quod per ego te hanc* scribendum atque in extremo versu *oro et ingenium tuom* servandum esse censeo; tum vero propter metrum fieri non potest, quin *dextram* pro *dexteram* scribatur. Totum igitur versum adhibitis remediis non pluribus duobus eisque lenissimis, ut credo, scil. *per* praepositione transposita et *dexteram* forma in *dextram* correcta, hoc modo restituere velim:

quod per ego te hanc dextram oro et ingenium tuom.

Plaut. Am. 333, ubi codices omnes *dextera* exhibent, *dextra* scribatur, metri causa necesse est.

3) cf. Hodgman: Class. Rev. XVI (1902) p. 451; Engelbrecht l. c. p. 25.

Hodgman adnotat: „Plautus prefers *laevos* (17 times)."

Aliis versuum locis legitur *sinistra* aut *sinistrum* Plaut. Ep. 182, Ps. 762 et Ter. Eu. 775, Ad. 582. Cato habet formam *sinistra* in libro de agric. 18, 2; 21, 2 (bis); [21, 3 del. Keil;] 160; 161,1.

4) cf. Jacobsohn l. c. p. 25.

5) cf. Jacobsohn l. c. p. 20.— *praeceps* legitur Cato de agric. 38, 3.

6) cf. Lindsay l. c. Chap. VIII § 60; Neue: Lat. Form. III[3] p. $^{211}/_{13}$.

Cato de agric. 141, 2: *praefamino* in formula religiosa.

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
7) infinitivi praesentis passivi in *-ier* exeuntes	apud **Plautum** 168 exempla, quae collegit L. Lange.	As. 387, 687, Ep. 40, Mil. 881, Mo. 177 (Bentley corr.), Ru. 367.							Cas. 220, 723 (A), Men. 1005, Mi. 1073 (Leo: *-ri*).
	apud **Terentium** 37 exempla, quae afferunt et L. Lange et E. Stange.	He. 827.			Ad. 535.			An. 500 (cf. adn.), 689 (cf. adn.).	
	apud **ceteros veteres poetas scaenicos** 22 exempla, quae collegit Lange.		**Acc**. tog. 28.						
8) ***averruncassere***	**Pac**. trg. 236.								
impetrassere	**Plaut**. Au. 687, Cas. 271; Mi. 1128, St. 71.								
oppugnassere	**Plaut**. Am. 210.								
reconciliassere	**Plaut**. Cap. 168.								
9) perfecti in *-vi* exeuntis formae: ***-averam, -erim, -ero***	apud **Plautum** 68 exempla, quae Brock p. 135 collegit; addas Cas. 781, Cu. 268, Colax frgm. III (Brock p. 136/37).	As. 561, Ru. 401.				Mo. 1007.	Mi. 263.		
	Ter. An. 664, 673, Ph. 516, 914, 975, He. 235, Ad. 843.		Hau. 618.						

	Caec. com. 162. **Turp.** com. 197. **Tit.** com. 120. **Afr.** com. 72. **Nov.** atell. 44.								
-everis, -erit	**Plaut.** Am. 1016, Tri. 530.		Ps. 100.			**Ter.** Ph. 584.			
moverim, -ero	**Plaut.** Mo. 932, Tri. 784. **Ter.** An. 640, He. 694.					Mer. 311.			
noverim, -eris, -eram, -ero	**Plaut.** Ba. 678, Cap. 459, 510, 542, Cu. 341, 423, Ep. 550, Men. 299, 499, 504, Mi. 575, Pe 261, Poe. 744, 877, 1117, 1335, 1384, Ps. 973, Ru. 730. **Ter.** An. 10, Hau. 153, Ph. 390, He. 155, 439, Ad. 573. **Enn.** frgm. 133.	Mi. 923, Tri. 913, Tru. 164, 165 (in s.).	As. 344, Cu. 391 (in s.), Men. 337. Eu. 778 (in s.).		Mi. 925.			Tri. 952 (cf. adn.).	Ru. 955 (mss.; cf. Brock p. 113; Leo *noras*).
i(v)erim, -eram, -ero	**Plaut.** Am. pr. 74, 748, Ba. 358, 359, 800, Cap. 251, 293, Cas. 575, Ci. 102, Ep. 195, 310, 593, Mer. 323, 941, 1003, Mi. 572, Mo. 542, 881, Pe. 219, Poe. 188, 908, Ps. 830, Ru. 716, St. 77, Tri. 145, 538. **Ter.** An. 494, Hau. 718, Ph. 573, He. 567, 813, Ad. 27. **Naev.** com. 96. **Caec.** com. 96. **Acc.** praetext. 40.	Ru. 330, Mi. 1265.	Mo. 401.			Mi. 566 (in s.).			

7) cf. L. Lange l. c.; E. Stange l. c. p. 15—21; A. Brock l. c. p. 82/83; Jacobsohn l. c. p. 9; Engelbrecht l. c. p. 66/67; Miodonskio: Archiv für lat. Lexikogr. vol. VII (1890) p. 132; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 105.

Lucilius ter tales formas habet his locis: sat. XXVI, 610, 658, frgm. inc. 937, omnes in versuum finibus iambicis. Apud solutae orationis scriptores antiquos tales formae nullae exstant nisi *peragier*: Cato rell. 27, 2; *arbitrarier*: Cass. Hem. apud Plin. in N. H. XIII, 13, 86; *ducier*: Scipio Africanus minor apud Macrob. II, 10 (cf. Meyer-Dübner: Orat. Rom. frgm. p. 214).

De infinitivorum in *-i* exeuntium apud scriptores antiquos usu refert Lange p 7/8.

Plaut. Poen. 742 deest A, *egredier* forma, quae in versus colive finem iambicum non convenit, B, *egredietur* CD; hoc loco Brixium (cf. adn. ad Mil. 751) *egrediri* formam et necessario et bene restituisse mihi cum Leone persuasum est.

Ter. An. 500 (deest A; *adsimularier* BCDEGP) nisi *adsimulari* forma restitueretur, forma archaica non solito numero iambico decurreret. Ter. An. 689 (deest A, *sollicitarier* BCDEGP et Donatus) ut *sollicitari* forma restituatur, metrum postulat. Utroque loco codicem A formam rectam praebuisse conicias, si compares Hec. 573, ubi traditur *noscier* in BCDEFP, forma recta *nosci* in codice A solo. Talium corruptelarum origo nulla alia ratione explicari posse mihi videtur nisi qua eam explicare conatus est Dziatzko ad Ter. Ad. 611; dicit enim: „Es lässt sich beobachten, dass die Schreiber der Terenzcodices öfters durch die gewähltere Form sich den Text, wie sie meinten, verbesserten.“ Sed haec explicatio certe ad Plauti quoque exempla similia referenda est.

Ter. Ad. 535 vero quicumque *laudarier* formam mutare voluerunt, eos erravisse atque Stangium illam formam, quamvis non iusta argumentatione uteretur, tamen iure studuisse defendere tabula mea confirmari videtur.

8) cf. Sjoegren: Zum Gebrauch des Futurums im alten Latein. Upsala 1906 (Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala) IX, 5 et Lindsay: Bursiani annal. 1906 p. 251/52; Neue: Lat. Form. III³ p. 509; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 106.

Apud Lucilium tales infinitivi futuri activi formae archaicae tres inveniuntur sat. XXVI 682/83:

depoclassere aliqua sperans me ac deargentassere,
decalanticare, eburno speculo despeculassere.

Quibus ex formis tribus nullam loco non legitimo stare vides.

9) cf. Brix ad Plaut. Mil. 328 (adn. crit.); Dziatzko ad Ter. Ad. 55 (1881); Conradt Hermes X (1876) p. 104—106; Brock l. c. p. 75—167, ubi contractarum quoque formarum loci congesti praebentur, quos hic afferre longum est; Jacobsohn l. c. p. 9.

Apud Lucilium formarum pleniorum haec exempla exstant, quae omnia in fine versuum leguntur: *cognoveris* sat. XXIX, 811, quem versum Brock (p. 114) primus recte mihi videtur distribuisse; *aspiraverint* sat. XXIX, 842; *(re)pos[i]veram* sat. inc. 934.

De usu Catonis cf. Brock l. c. p. 169/70, ubi formarum pleniorum exempla 59, contractarum 13 numerantur; de usu inscriptionum orationis solutae cf. Brock l. c. p. 167—169

Plaut. Trin. 952 codicibus falso tradi formam pleniorem *noverisne* Guyet primus intellexit; ut *norisne* (vel *norin*) restituatur, metrum flagitat.

De Plaut. Mil. 263 Brock l. c. p. 135 haec verba facit:

„*párticipaverít de amica erí, sese vidísse eam*

sic recte A; cet. codd. *particaverit*. Quamquam potest *participaverit* in finem versus antecedentis reici; tamen facere non audeo“. Hoc ne oportere quidem ex tabula mea videtur cognosci posse. Item quod Conradt l. c. Terentii versus Ph. 584, Eun. 778, Haut. 618 corruptos ratus emendare conatus est, eum hoc non debuisse ex tabula mea apparere censeo.

Retinendum est iudicium de formis, quae exstant his locis Plautinis valde corruptis: Mil. 926 (Brock p. 155), Pe. 78 (cf. Brock p. 98 sqq.), Pseud. 549 et 1116 (Brock p. 155). Praeterea Brock p. 137 affert complures versus, in quos eiusmodi formae coniecturis virorum doctorum illatae sunt; quas coniecturas ad unam omnes neglegendas esse censeo.

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
10) formae III. pers plur ind. perf. act., quae in *-ĕrunt* correpta *e* littera exeunt:									
devitavĕrunt	**Plaut.** Ru. 168 (*-arunt* B; *-averint* Leo secutus Pyladem).								
fabulavĕre	**Afr** com.147 (Bothe et Ribbeck *fabulabere*; Neukirch *fabulaverit*.								
locavĕrunt	**Plaut.** Pe. 160.								
travolavĕrunt							**Plaut.** Ep. 35.		
complevĕrunt	**Naev.** com. 136.								
audivĕre		**Ter.** An. 931 (?)							
meruĕrunt	**Plaut.** Mo. 281.								
subegĕrunt	**Plaut.** Ba. 928.								
emĕrunt	**Ter.** Eu. pr. 20.								
fecĕrunt		**Plaut.** Am. 184.							
occepĕrunt	**Plaut.** Tru. 468.								
occepĕre			**Plaut.** Ep. 236 (A, *occipere* B[1] VE; in s.).						
rediĕrunt			**Plaut.** Cap. 86.						
11) ***blatis***	**Plaut.** Am. 626, Cu. 452, Ep. 334.								
12) ***antidit***			**Plaut.** Tri. 546 (Diomedes *anteit*).						

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus scilicet lyricis
13) *danunt*	**Plaut.** Cap. 819, Cu. 126, Mer. 226 (corr. Pylades), Mo. 129, 561, Pe. 852, Ps. 770, Ru. 594, 1229 (Pareus; sed cf. Leonis adn.), Tru. 245. **Caec.** com. 176. **Pac.** trg. 207.	Tru. 181 (P; versum dittographiam esse Leo dicit).	Ps. 767 (in scaena suspecta).					Pe. 256 (cf. adn.).	
14) aliae verbi *dare* compositorumque formae inusitatae:									
interduo	**Plaut.** frgm. inc. II.		Cap. 694 (Brix corr.; mss. *interdico*; Leo *intererit*).						
concreduo	**Plaut.** Au. 585.								
duas	**Plaut.** Au. 238.			Mer. 401 (C; *ne tuas* B; ceterum cf. Leo, qui ipse *duas* legit).					
induas	**Plaut.** Cas. 113.								
creduam	**Plaut.** Poe. 747.								
creduas	**Plaut.** Ba. 476, Tri. 606. **Ter.** Ph. 993 (Faerni coni.).								
creduat	**Plaut.** Ba. 504, 847.								
accreduas	**Plaut.** As. 854.								

duim, -is, it, -int	**Plaut**. Am. pr. 72, Au. 62, Cap. 331, 947, Men. 267, Mo 655, Tri. 436, Vidul. 51, 52, 85. **Ter**. An. 666, Ph 519, 713, 976, 1005. **Pac**. trg. 2 9/20.	As. 460.	Au. 672 (*diu* VE; *dium* cet. mss.; *duim* corr. Camerar.).				Ru. 1368 (*dius* CD; ceterum cf. adn.).		Ps. 9[illegible]3 (A n. l.; *dium* P; *duint* corr. Pius).
adduint	**Plaut**. Au. frgm. V								
interduim	**Plaut**. Ru. 580, Tr. 994.								
perduim, -is, -it, -int	**Plaut**. Am. 845, Au. 672, 785, Cu. 720, Ep. 66, Men. 308 930, Mer. 710, 793, Mo. 667, Poe. 610, 863, 884, St. 595, Tru. 331. **Ter**. Hau. 811, Ph. 123, He. 441. **Turp**. com. 102.	As. 467 (*perdunt* B[1]; *perdiunt* E), Men. 451 (*perdunt* B[1]D; *pe*]*rd*-A).	Cap. 728 Poe. 739.						Cas. 642 (A n. l.; *perdiunt* VE).
creduis, -it	**Plaut**. Cap. 605, Tru. 307.		Am. 672 (*credius* B[1]E; ceterum cf. adn.).						
15) *coepio*	**Plaut**. Men. 960.								
coepiam (coni. pr.)	Caec. com. 90.								
coepiat	**Plaut**. Tru. 234.								
coepere			**Plaut**. Pe 121 (in s.).						
coeperet	**Ter**. Ad. 397.								
16) *tuor*									**Enn**. trg. 342.
contuit	Pac. trg. 6.								
contuor	**Plaut**. Pe. 208.	As. 403.							
contui (inf.)	**Plaut**. As. 124, 523, Mo. 838.						**Pompon**. com. 69 (ante IV. thesin octon. iamb.; cf. adn.).		

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
intuor ***intui*** (inf.)	**Plaut.** Mo. 836. **Turp.** com. 159.								
obtui (inf.)	**Acc.** trg. 285, 319.			**Acc.** trg. 614 (ante II. thesin octon. troch.; cf. adn.).					
17) ***conspicor***	**Plaut.** Am. 1070, Au. 388, Ba. 181, 279, 669, Ep. 435, Men 522, 1132, Mer. 109, 256, Ru. 1202.	Ep. 345, Ru. 335.	Ci. 656 (*conspicior* B^1), Ep. 184/85 (versus corruptus, cf. Leo). **Ter.** Eu. 1062.						Ep. 4, Ru. 214.
conspicer	**Plaut.** Vidul. 68. **Ter.** Hau. 68.								
18) ***tago***									
tagit	**Pac.** trg. 344.								**Plaut.** Mi. 1092 (cf. adn.).
tagam	**Pac.** trg. 165.								
attigas				**Plaut.** Ba. 445 (Nonius 75; *adtingas* mss.), Ep. 723 *atticas* BE; *attingas* I; A n. l.), Tru. 276 (*attinga*[s] A; *atticas* P).					Pe. 816 (*attingas* BD^2).
attigat	**Ter.** An. 789. **Turp.** com. 106. **Acc.** trg. 304. **Pac.** trg. 228.								

19) ***tulat***									
attulas	**Nov.** com. 87.							**Acc.** trg. 102 (cf. adn.)	
attolat	**Pac.** trg. 42.		trg. 228.						
protolo			**Plaut.** Cas. 447 (Jacobsohn coni.; cf. adn.).						
20) ***advenat convenam***	**Plaut.** Ps. 1030.								
convenas	**Plaut.** Mi. 139 (Camerar. corr.).		**Plaut.** Ba. 348 (Bothe corr.).						
convenat			**Plaut.** Tri. 583 (Acidal. corr.).						
evenunt		**Plaut.** Cu. 127 (Fleckeisen corr.).	Pe. 454 (Hodgman proposuit).						
evenat	**Plaut.** Cu. 39, Ep. 290 (Bothe corr.), Mi. 1010 (Ritschl corr.), Tri. 41 (Pareus corr.). **Pompon.** com. 35 (Ribbeck corr.). **Enn.** trg. 170.		Ba. 144 (Bothe corr.), Cu. 271 (corr. Fleckeisen; ceterum cf. Leonis adn.), Mo. 58 (Bothe corr.).						
evenant			**Plaut.** Mo. 395 (Bothe corr.), Pe. 629 (Leo corr.).						Ep. 321 (Bothe corr.).
pervenat	**Plaut.** Ru. 626 (Guyet corr.).								
pervenant	**Plaut.** Tri. 93 (Pareus corr.).								

10) cf. Brock l. c.; Neue: Lat. Form. III³ p. 198/99; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p 49.

Praeter formas supra collectas apud Plautum inveniuntur *dĕdĕrunt*: Poen. 223 in baccheis et *fŭĕrunt*: Ba. 1087 in anapaestis. De Plaut. Ba. 668 recte disputasse mihi videtur Leo in adnotatione, in qua nihil nisi *exidĕrunt* hoc loco ferri demonstrat. Ultimum denique eiusmodi exemplum, quod apud Plautum restat, est Poen. pr. 21, ad quem versum Leo haec dicit: „perfecti ‚e' correpta praeter versus colive finem tantum hic"; versus cum in prologo variis recensionibus retractato exstet, spurius est.

Praeterea notari potest *evallavĕrunt* Varro sat. Men. 109 (Buech.) in fine senarii iambici; *aditavere* Enn. trg. 394 num *e* littera correpta pronuntiandum sit, disceptari non potest.

11) cf. Brock l. c. p. 90/91.

12) Praeterea huius verbi formae non inveniuntur nisi *antideo*: Plaut. Ba. 1088, Cas. 225, Cist. 205, Pe. 778 in anapaestis et *antidibo*: Plaut. Pseud. 933 in creticis.

13) cf. Brock l. c. p. 88; Jacobsohn l. c. p. 14.

De Plaut. Pe. 256 verba Jacobsohnii afferre liceat, qui dicit: „initio versus" (scil. octonarii iambici) „verbum" (scil. *danunt*) „exstat, sed quia antea solus Juppiter commemoratur, non caret offensione pluralis *danunt*. Bothius mutavit in *dat nunc*." Quod non improbandum esse censeo.

14) cf. Brix ad Plaut. Truc. 436 et 606; Lorenz ad Plaut. Most. 640; Spengel ad Ter. An. 666; Brock l. c. p. 87/88; Jacobsohn l. c. p. 13; Engelbrecht l. c p. 53/54; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 50 et p. 99; F. Solmsen: Studien zur lat. Lautgeschichte (Strassburg 1894) p. 133/34, qui vir doctissimus formas *creduam* etc. et *creduim* etc. formationes novas esse contendit.

Hic afferri potest etiam *concredui* perfecti forma, quae Plaut. Cas. 479 ante III. thesin senarii iambici exstat.

Plaut. Rud. 1368 Jacobsohn verbis transpositis hanc versus formam proposuit: *ne duīs ob eam condono te .....*; sed Luchsium, quod mutare non ausus est Studem. Stud. I p. 32, recte fecisse ex tabula mea mihi videtur satis certo intellegi posse.

Ter. Hec. 134

at te di deaeque perduint cum isto odio, Laches

pro *perduint* aut *perdant* aut *faxint* scribatur, metri causa necesse esse vix quemquam negare puto.

Ad Plaut. Amph. 672 cf. Vahlen: Kritische Bemerkungen zur Verstechnik des Plautus (Sitzber. der Kgl. Preuss. Akad. der Wiss.; Berlin 25. Juli 1907), ubi defenditur tradita versus forma hypermetrica, quae vocatur.

15) cf. Dziatzko ad Ter. Ad. 106; Engelbrecht l. c. p. 44.

Apud Catonem legitur orat. frgm. inc. 73,15 futuri forma *coepiam*.

16) cf. Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 114/15; Leo ad Plaut. Ba. 668.

Id quod Leo dicit, mihi quoque persuasum est, scilicet: „Plautum trisyllabis *contui intuor* in fine versus colive uti." Attamen aliorum poetarum scaenicorum testimonia duo obstare videri concedendum est: primum enim Accius trg. 614 *intui* ante II. thesin octonarii trochaici adhibuit: sed hac in re poetam per analogiam secutum esse verisimile est usum eorum exemplorum, in quibus ante II. thesin septenarii trochaici legitimum archaismorum locum exstare agnoscendum esse videtur ex capite IV. tabulae meae. Deinde *contui* Pompon. com. 69 ante IV. thesin octonarii iambici legitur; sed nonne in hoc quoque versu poetam sequi potuisse putabimus usum talium qualia legitima videntur exemplorum, scilicet illorum in tabulae columnam VII. collectorum?

De formis autem iis, quae *ĭ* littera brevi pro *ē* longa pronuntianda sunt neque tamen in versuum colorumve fines iambicos conveniunt velut *intuĭtur* Ter. Haut. 403, re vera aliter videtur iudicandum esse, sive Leo recte sive iniuria apud Plautum legit *intuētur* Capt. 557 atque *optuēre* Ba. 668 et Most. 69. Nihil dubitatur de his formis Plautinis: *intueor* Rud. 449, *intuetur* Truc. 599, *intuentur* Ba. 1130, *optuēre* Most. 837, *obtuetur* Mil. 1271, *optuerier* Amph. 900 et Most. 840; accedunt apud ceteros poetas scaenicos: *tueor* Enn. trg. 335 (et Annal. 463), *tueri* Acc. trg. 538, *contueri* Acc. praet. 26, *contuentur* Pac. trg. 410; apud Lucilium *tueri* sat. XXVI, 611.

17) cf. Brock l. c. p. 91.

Aliae huius verbi formae praeter eas, quas supra congessi, apud veteres poetas scaenicos nullae inveniuntur nisi hae, quae in versuum colorumve fines iambicos non conveniunt: *conspicari* Plaut. Ep. 69 et Most. 838, *conspicetur* Plaut. Poen. 605, *conspicatus* Plaut. Amph. 1111, Curc. 595; Merc. 194, Most. 353, Pseud. 981.

18) cf. Lorenz ad Most. 453(Engelbrecht l. c. p. 46; Jacobsohn l. c. p. 12; Lindsay l. c. Chapt. VIII § 4; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 101.

Forma in iambum non exiens legitur Plaut. Most. 468

apscedite. ⧺ aedes ne attigatis. tangite.

Atque dubito, an *ne attigas* et *ne attigatis* cotidiani sermonis formulae existimandae sint.

De Plaut. Mil. 1092, ubi septenarius anapaesticus postulatur, Jacobsohn haec disserit: „Omnes qui his annis Plautum ediderunt, praeter Ussingium et Leonem (item Lindsay 534)

remorári abeo. ⧺ Neque té remoror neque té tago neque te táceo

scripserunt. Traditum *neque et ago* B, *neque te tango* CD. Hermannus correxit in *neque tango;* Leo autem iure (cf. adnot) *tago* solum Pacuvium decere contendit, invenitur *tago* frgm. 165, 344, ubi exstat in fine versus, ergo ad Plautinos anapaestos non quadrat“. Hanc formam ad Plautinos anapaestos non quadrare mihi videtur minime apparere ex illa argumentandi ratione. Nam primum locis illis Pacuvianis, cum ultima verbi syllaba anceps esse possit, de verbi prosodia nihil explanatur. Deinde etiamsi *tago* formam primitus nullo alio nisi hoc modo ⏑ — metiri licebat, tamen nonne in anapaestis quoque valuerit correptio iambica quaerendum videtur. Atque si hoc concesseris, ut Leonis quoque verba refellantur, iam memineris in tabula mea complures esse archaismos, quorum exempla plura exstant in aliorum poetarum fragmentis quam apud Plautum, nonnullae quidem formae apud Plautum non leguntur, leguntur apud ceteros poetas scaenicos. Accedit quod ea, quae in traditis Plauti fabulis fragmentisque non inveniuntur, tamen in fabulis perditis exstare potuerunt. Itaque si quas formas archaicas apud ceteros poetas scaenicos legimus, non legimus apud Plautum, hoc potius casu fortuitoque accidisse concedendum esse videtur quam ex vera poetarum scaenicorum in hac re discrepantia: hi archaismi omnes ab omnibus veteribus Romanorum poetis scaenicis aut adhibiti sunt aut adhiberi potuerunt, tantum quod posteriores eos magis magisque evitare studuerunt. Ergo nihil obstat, quin *tago* forma apud Plautum quoque exstare potuisse putetur. Atque si hoc conceditur, non iam potest negari hanc formam archaicam etiam in anapaestis Plautinis inveniri potuisse; nam ex tabula mea satis multa exempla colligere potes archaismorum in anapaestis collocatorum velut infinitivos in *-ier* exeuntes Plaut. Ba. 1170, Cas. 220, 723, Mil. 1073, *duint* Plaut. Pseud. 936, *antideo* Plaut. Ba. 1088, Cas. 225, Cist. 205, Pe. 778 aliaque similia.

19) cf. Lorenz ad Plaut. Most. 453; Engelbrecht l. c. p. 46; Jacobsohn l. c. p. 15; Lindsay l. c. Chap. VIII § 4; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 101.

Diomedes p. 380, 19 ex Plauti Rudente verba *aullas abstulas* affert.

De Plaut. Cas. 447 non possum non accedere ad sententiam Jacobsohnii, qui in hoc versu ante ultimam dipodiam potius *protolo* quam *protollo* scribendum esse conatur demonstrare.

Accii versus trg. 102 mihi videtur incertius traditus esse quam ex quo ullum argumentum petatur ad refutandam sententiam meam eorumque, qui tales huius verbi formas apud veteres poetas scaenicos exstare non potuisse nisi in finibus aut versuum aut colorum in iambum exeuntium contendunt. Si vero hoc quoque loco *tulat* forma in versus colive fine iambico exstitisse videtur putanda esse, ordo verborum traditus mutetur necesse est, nisi forte *iam* aliudve verbum monosyllabum ante *tulat* excidit.

20) cf. Brock l. c. p. 88, 89; Jacobsohn l. c. p. 15—18; Lindsay l. c. Chap. VIII § 4; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 101.

Si tot locos sub numeris I et II memoratos propter metrum non emendari non potuisse concesseris, a multitudine ceterorum exemplorum correctorum non petes argumentum, ex quo haec corrigenda fuisse neges. Atque hic libet monere non minus saepe formas usitatas pro formis exoletis et insuetis librariorum culpa irrepsisse in libros manu scriptos quam versa vice aliis locis a librariis, cum falsum et ineptum antiquitatis colorem appeterent, pro formis cotidiano in usu adhibitis formas archaicas et inusitatas illatas esse supra ad num. 7 dixi.

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus scilicet lyricis
21) *siem, -es, -et, -ent*	apud **Plautum** 136 exempla, quae infra congesta praebebo.	As. 602, Cu. 521, Ep. 63 (Camerar. corr.), Pe. 287 (*sis* A), Tri. 962 (*sit* Guyet, Reiz).	Am pr. 130, (in s), Au. 370 (*sit* Goeller), Cas. 176 (*sit* AP; corr. Schoell, sed senarium Leo demum dimetitur), Poe. 148. St. 202 (*siet* AP; *sit* Leo)	Cu. 322, Mer. 175.				Am. pr. 106, 157, Au. 495, Cas. 514, Mer 839, Mi 261, Poe. 1405, Ru 321, Tru. 897 (ad quae omnia cf. adn.).	Ba 653, 989, Cas. 194, 818, Ep. 169, Men. 110, (*sis* BC; item Serv. et Donat.), 764, Mo. 708, 886a (*sis* mss), Ps. 929, 1120 (P: A n. l.; *sit* Leo), Ru. 925, Tri. 284 (*sit* P; *et* A).
	apud **Terentium** 65 exempla, quae Stangii opera collecta sunt.	Ph. 822, He. 737.	He. 567, 637, Hau. 1021 (A. Klette corr.), Eu. 479 (*sit* A).					Ph. 825, Hau. 826, Eu. 562, He. 246, 334, Ad. 83 (ad quae omnia cf. adn.).	
	Naev. com. 131 (Bothe corr.).								
		Tit. com. 26 (Buech. corr.).							
	Pompon. com. 8 (Ribbeck corr.), 103. **Nov.** com. 20. **Enn.** trg. 244. **Pac.** trg. 12 (Bothe corr.), 17. **Acc.** trg. 19, 310. **inc. inc. fab.** 195.								

adsiet		**Plaut**. As. 415.							Ps. 924 (*atiet* P;A n.l.),1115.
	Ter.Ph.313,Ad.619.								
intersiet	**Ter**. Eu. 685.								
obsiet		**Ter**. He. 735 (Faerni corr.).							
possiem, -es, -et, -ent	**Plaut**. As. 819, Au. 747, Ba. 370, Cap. 996, Ci. 185, Men. 1104, Mer. 145, Mo. 14, 465, 835, 984, Poe. 881, St. 479, 769.		Ba. 762 (*possim* CD; in s.).						
	Ter. An. 874, Hau. 675, He. 729, 766, Ad. 877.	Ph. 773 (A).							
subsiet	**Plaut**. Mo. 920.								
22) *fuam, -as, -at, -ant*	**Plaut**. Au. 233, 405, Ba. 156, 1033, Cap. 431, Ep. 584, 619, Mer. 844, Mi. 492, Poe. 1085, Ps. 1029, Tri. 594, Tru. 709.		Cap. 443.	Men. 171 (versus mutilus cf Leo), Mi. 299 (*fuit* B[1]; *at* D).				Am. 985 (cf. adn.), Cap. 260 (cf. adn.) Pe. 51 (cf. adn.), Ps. 432 (A; *forsitan ea tibi* P;cf.adn.).	A u. 426 (*fiat* mss).Tri. 268.
				Ter. He. 610.					
	Tit. com. 33.								
				Afr. com. 280.					
	Andr. trg. 23.								
	Enn. trg. 142.								
	Pac. trg. 116.								
defuat (nusquam legitur nisi Mil. 595, ubi consulto opponitur *absum* verbo).	**Plaut**. Mil. 595.								

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
23) ***fīeri***	**Plaut.** Am. 587, 702, 851, Ba. 299, 1209, Cap. 843, Cas. 125, 316, 760, Men. 923, Mo. 41, Poe. 624, Ps. 786, Ru. 1035, 1205, 1404, St. 564, Tru. 747, 758, Vidul. 22. **Ter.** An. 792, Hau. 307 (Bothe et volg.), 785, 1037.		Poe, 1056 (in s.).	Am. 593.					Am. 567, Mo. 722 (in s.).
fīerem, -es, -et, -ent	**Plaut.** Am. 487, Ba. 788, Cap. 998, Poe. 788, Tri. 644. **Ter.** Eu. 92, Ph. 593, 760, Ad. 106.								Ps. 1319.
calefīeri	**Plaut.** Ep. 655.								
calefīerent	**Plaut.** Pe. 110.								
interfīeri	**Plaut.** Tri. 532.								
24) ***reddibo***	**Plaut.** Cas. 129, Vidul. 57.		Men. 1038 (testatur Nonius).						
25) ***tetinerim***								**Pac.** trg. 172 (cf. adn.).	
tetinerit				**Acc.** trg. 39.					
abstini	**Plaut.** Am. 926 (Luchs corr.).								
contini		**Plaut.** As. 582 (Rothe corr.)							
continit	**Plaut.** Am. 690 (Luchs corr.).								
detini			**Plaut.** Ru. 93 *detinui* mss.; cf. adn.)						

26) *queam*	**Ter.** An. 270, Ad. 737.								
	Pac. trg. 138, 153.								
queas	**Plaut.** Cu. 195.								
	Ter. Eu. 74, 75, Ph. 498.					**An.** 277.			
	Acc. trg. 538.								
queat	**Plaut.** Cap. 100, Ci. 183, Mo. 148, Pe. 590, Ps. 570, Tri. 801.								**Ba.** 657.
	Ter. Hau. 453.								
queant	**Plaut.** Ru. 1113.								Cap. 220.
27) *non queo, hau queo*	**Plaut.** Cu. 232, Men. 1124, Mer. 707, Mil. 1324, Ps. 75, Ru. 1172.	**As.** 423, Cu. 487.		As. 907, (*nom queo* D; *nam queo* E).				St. 292 (cf. adn.).	
	Ter. He. 673.		He. 443 (in s.), Ad. 738 (in s.).	Ph. 489, (*non queo* A; *nequeo* cet. codd.).					
	com. pall. inc. 70.								
non queunt, haud queunt	**Plaut.** Poe. pr. 24.								Cas. 192, Tri. 290 (*quaeunt* mss.).
	Nov. com. 77.								
non queam			**Plaut.** Ba. 846.						Pe. 27.
non queas	**Plaut.** Ba. 915, Ci. 555, Mi. 1174.								
non queat	**Ter.** An. 394, Hau. 544.								
non queant	**Plaut.** Ru. 1113.								
non quita est	**Ter.** He. 572.								

21) cf. Brock l. c. p. 83-87; Jacobsohn l. c. p. 10, Engelbrecht l. c. p. 51-53; Conradt: Hermes X (1876) p. 102; E. Stange l. c. p. 6—13; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 108.

Lucilius tales formas habet ter in versuum finibus iambicis, scilicet sat. XXV 630, XXVII 716, frgm. inc. 944 et quinquies in hexametris dactylicis, scilicet sat. I 22, IX 338, 374, XIV 469, frgm. inc. 1120.

De usu Catonis, qui persaepe has formas archaicas habet quamvis permixtas formis usitatis, cf. P. Weise: Quaestionum Catonianarum capita V (Goettingae 1886) p. 46/47.

Inscriptionum exempla Stange contulit.

Congeriem illarum 136 formarum, quae apud Plautum in finibus versuum senariorum octonariorumque iambicorum aut septenariorum trochaicorum exstant, quas nusquam collectas inveni, hic propono:

Am. (pr. 10, 57, 58, 105, 115 +) 392, 399, 434, 485, 787, 856, 858, 924, 934, 1106	(5 in prologo +)	10 in fabula	= 1,1
As. 21, 348, 505, 770		4 „ „	= 0,7
Au. (pr. 39 +) 182, 229, 231, 278, 369, 450, 542, 545, 765	(1 „ „ +)	9 „ „	= 1,3
Ba. 142, 461, 594, 637 (Leo coni.), 827, 1037		6 „ „	= 0,6
Cap. 193, 560, 626, 736, 969		5 „ „	= 0,6
Cas. (pr. 76 +) 513, 565, 636	(1 „ „ +)	3 „ „	= 0,5
Ci. 164		1 „ „	= 0,2
Cu. 58, 372, 396, 440		4 „ „	= 0,6
Ep. 257, 575		2 „ „	= 0,3
Men. 178, 188, 190, 341, 502, 992, 1146, 1150		8 „ „	= 0,8
Mer. 110, 125, 267, 331, 432, 572, 693, 825, 885, 898, 906, 992		12 „ „	= 1,3
Mi. 199, 227, 515, 597, 742, 955, 1181, 1316, 1358, 1436		10 „ „	= 0,9
Mo. 400, 407, 661		3 „ „	= 0,3
Pe. 237, 699		2 „ „	= 0,3
Poe. (pr. 20, 92, 97 +) 184, 276, 400, 547, 616, 649, 721, 817, 860, 1121, 1213, 1290, 1404, 1416	(3 „ „ +)	14 „ „	= 1,2
Ps. 50, 97, 390, 392, 611, 785, 1062		7 „ „	= 0,7
Ru. 522, 566, 746, 890, 979, 1026, 1031, 1163, 1349, 1381		10 „ „	= 1,0
St. 268		1 „ „	= 0,1
Tri. (pr. 6 +) 76, 88, 472, 694	(1 „ „ +)	4 „ „	= 0,4
Tru. 34, 63, 325, 338, 348, 486, 688, 736, 907		9 „ „	= 1,3
Vi ul. frgm. XI		1 „ „	= 1,0
Summa	(11 in prologis +)	125 in fabulis.	

(= … in centenis versibus illis iambo finitis.)

Illa vero sub tabulae numero VIII exempla Plautina et Terentiana, quae Ter. Ad. 83 excepto 17 numerantur, partim metri causa corrigenda sunt, partim accentu alii atque solitae syllabae imposito leguntur atque ob eam rem in plerisque quae adhuc publici iuris factae sunt editionibus Plautinis Terentianisque correcta sunt, non correcta sunt in Lindsayi editione Plautina. Neque vero huc pertinent Ter. Haut. 485 et 620, quibus locis in A recte *sit* traditur, quamquam *e* littera per manum recentiorem superscripta est. Denique afferre mitto exempla ea, in quibus, quamquam codex unus aut codices complures falso formam archaicam praebent, tamen usitatae formae, quae metro postulatur, testimonia non desunt.

Atque Ter. Ad. 83 quamquam solita *siet* formae syllaba accentu versus praedita est, tamen haec forma in primo pede senarii iambici ferri non potest. Itaque hunc versum variis modis emendare conati sunt Ritschl Conradt alii; quorum nemini id contigisse arbitratus cum omnem Demeae in vss. 81/82 sermonem corruptum esse mihi persuaserim, meam de his versibus sententiam exponam in appendice I disputationi meae adiungenda.

Coniecturis autem, quas Conradt ad Ter. Hec. 567 et 637, Dziatzko ad Hec. 637 temptaverunt, non opus fuisse nunc apparere credo ex tabulae meae columna III.

22) cf. Brock l. c. p. 88; Jacobsohn l. c. p. 14/15; Engelbrecht l. c. p. 54/55; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 108.

De Plaut. Capt. 260 Jacobsohn haec suadet: „licet quidem fortasse

neque te nobis, sí àbeam(us) hinc, sí fuát occasio

legi.“ Hoc mihi quidem non aeque videtur licere.

Plaut. Amph. 985

nec quisquam tam audax fuat homo, qui obviam obsistat mihi

aut verbis transpositis *homo fuat* aut, id quod Usener voluit, *quispiam* pro *quisquam* videtur scribendum esse. Usener hac coniectura hiatum inter *qui* et *obviam* tollebat; qua coniectura probata *quispiam* forma sub tabulae num. V inseri potest, forma *fuat* sub num. II.

Plaut. Pe. 51

sed recipe quam primum potes, cave fúas mi in quaestione

Kampmann *cave sis* pro *cave fuas* scribendum esse putat; quod quo iure putet, ipse videat.

Ad Plaut. Pseud 432

fors fúat an istaec dícta sint mendácia

Jacobsohn dicit *fuat* formam nihil offensionis habere, „quia *fors fuat an* locutio facta sit, in qua apud scriptores posterioris aetatis coniunctivus antiquus *fuam* adhuc servaretur (exempla apud Neue III³ p. 601)“

Ceterum propter tantum numerum exemplorum sub tabulae num. VIII insertorum Jacobsohn non iniuria mihi videtur dubitasse, num coniunctivus a stirpe *fu* natus *fuam* „re vera eiusdem condicionis sit cuius *danunt*, *duim*, *duam*.“

23) cf. Dziatzko ad Ter. Ad. 106 et Jen. Lit.-Zeit. 1896, p. 600; Jacobsohn l. c. p. 20/21; Brock l. c. p. 157; Hodgman: Class Quart. I (1907) p. 127.

24) cf. Brix ad Plaut. Men. 1040; August Luchs: Quaestiones metricae (Studem. Stud. I, 1) p. 31; Fr. Schultz: De obsoletis coniugationum Plautinarum formis (Programm Conitz 1864); Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 45, ubi adnotatur observari apud Plautum formae usitatae *reddam* 18 exempla.

25) cf. Lindsay: Varia Plautina II: *tetini* et *tenui* (Harvard studies in classical philology, vol. IX (1898) p. 127—130); Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 51.

Pac. trg. 226 legitur *tetinisse* forma non iambo finita. Apud Catonem exstat *abstinui* rell. 43,7.

Pac. trg. 172 mihi videtur non satis certo traditum esse, ut inde argumentum petatur ad refellendam sententiam eam, quam hac disputatione probaturus sum.

De Plaut. Rud. 93 qui versus traditur hac forma

eo vos amici detinui diutius

Lindsay l. c. p. 129 haec dicit: „Whether the line is correct as its stands (with *diūtius*) or requires emendation, the two forms *detinui* and *detini* seem to be equally allowable“. Dziatzko proposuit *detinivi diutius*. De eodem loco disputat Solmsen: Studien zur lat. Lautgesch. p. 195.

26) Praeterea *queat* legitur Enn. epigr. IV in pentametro dactylico.

Plaut. Pe. 194 exstat *queantur* forma passiva, quae non iambo finitur.

Ceterum *queo* formam in hanc tabulam inserere prohibeor his exemplis duobus solis, quippe quae non exstent versuum locis illis legitimis: Plaut. Aul. 69 et 76, quorum tamen versuum uterque quam offensionem habeat Leo adnotat.

27) cf. Neue: Lat. Form. III³ p. 623-626; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p 131.

Praeterea *non queo* legitur Lucil. sat. XXVI 622 in fine septenarii trochaici.

Aliis versuum locis leguntur formae *nequeo, nequeam* etc. eaeque persaepe; ut exempla afferam, *nequeo* legitur Plaut. As. 504, Aul. 715, 726, Capt. 592, 709, Men. 253, Merc. 125, 671, Mil. 265, 1249, 1260, 1342, Most. 148, Trin. 1132. Ter. Hec. 361, 385, 645, Ph. 512, 983, Eun. 547, Haut. 320, Ad. 544, Turp. com. 51,62 (corr.), trg. inc. inc. 176; *nequeunt* Plaut Curc. 188, Mil. 890, Most. 863; *nequeas* Plaut. Merc. 839, Most. 896, Ter. Eun. 75; *nequeat* Plaut. Pseud. 570, Ter. Hec. 575, Ad. 520, Pac. trg. 371; *nequitum* Pac. trg. 390. Accedunt apud Catonem *nequeo* rell. 33,5; *nequeunt* rell. 73,4; *nequitum* rell. 8,17.

Plaut. Stich. 292 *nequeo* pro *non queo* scribendum esse censeo. Sed cum totus huius versus finis mea sententia non sine offensione sit, quid de hoc versu sentiam, in appendice II explicabo.

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V)] ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
28) ***nequis***	**Plaut** Mer. 636, Mo. 837.						Men. 190.		
nequit	Ter. Ad. 51.								**Plaut.** Tru.553 (*nequid* CD).
29) ***mavolo***	**Plaut.** As. 835, Cu. 320, Mer. 421, Poe. 301, 303, Ru. 1413, Addict. frgm. I. **Ter.** He. 540.		Ps. 728.						
mav lim	**Plaut** Ba. 859, Cap. 516, Men. 720, Mer. 889. Pe. 4, Poe. 151, 827, 1150. Ru. 570, Tru. 422, 742, 746.		As. 877, Au. 661, Tru. 227 (A)					Mer. 356 (cf. adn.).	
mavelis			**Plaut.** Cap. 270.						Ps. 140 (A, *induellis* P; sed distinctio versuum incerta).
mavelit		**Plaut.** Tri. 306.							
mavolet	**Plaut.** As. 121.								
30) ***nevis***	**Plaut.** Cu. 82, Mo. 762, 1176, Pe. 358, Ps 436, Tri. 1156.		Mer. 150, Poe. 1079 *nivis* D; *me vis* C), Tri. 328, (*nonvis* A).						
nevolt	**Plaut.** Ep. 586, Tri. 361. Tit. com. 105.	Ep. 42 (Hermann corr.), Tri. 364.							Mo. 110.

31) ***non velis***	**Plaut** Tri. 671.								Poe. 244.
	pall. inc. inc. 87 (Ribbeck coni).								
non velit	**Plaut.** Mer. 452, 453.								
non velint	**Plaut.** Mer. 7, Mo. 681.								
32) ***adfatim***	**Plaut** Ci. 231, Mi. 980, Poe. 534, 867.		Men. 91, Tri. 1185 (*at fatim* mss. (*fati* B)).	Ba. 497 (in s.), Men. 457 (in s.).					
	Andr. pall. 4.								
33) ***antidhac***	**Plaut.** Am. 711, Au. 396, Ba. 539, Cas pr. 88, Ci. 198, Ep. 539, Poe. 752, Ps. 16, 620.								
	pall. inc. inc. 96.								
34) ***clanculum***	**Plaut.** Am. 797, Ba. 317, Men. 477, Mi. 130, 822, 985, Mo. 1044/45, Ru. 1189, Tri. 798, 804, Tru. 670.	Poe. 913 (in s.), Ru. 302 (versum spurium esse indicat Marx), 536.	Am. 795 (in s.), As. 881, Ba. 375 (in s.), Cas. 444, Ci. 91, Cu. 22 (in s.), Men. 531 (in s.), 560, Ru. pr. 57 (deest A), Tru. 408 (in s.).	Am. 523 (in s.), Men. 605.	Mi. 934 (in s.).				Mo. 698 (in s.).
	Ter. Eu. 310, Hau. 472, Ph. 873, Ad. 52.	Eu. 602.						Eu. 411, 589 (ad utrumque vers. cf. adn.).	
		Atta com. 24.							
	Afr. com. 47.								

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
35) ***extempulo***	**Plaut.** Au. 93 (Camerar. corr.), Ba. 968, Ci. 96 (Camerar. corr.), 572, Mi. 461 (Camerar. corr.), Poe. 183.	Mi. 890 (*extemplout* mss.; Leo corr.).				**Naev.** com. 98 (in s.; C. F. W. Mueller corr.).			
36) ***gratiis***	**Plaut.** As. pr. 5, 190, Ba. 30, Cap. 106, 408 (Brix corr.), Ep. 474, Poe. 868. **Ter.** Ad. 744, Ph. 500. **Pompon.** com. 10	Mo. 175 (deest A; *gratis* cet. mss.), Pe. 285 (A; *gratis* P).	As. 194 (deest A; *gratis* cet. mss.).	Cap. 948 (deest A; cet. mss. *cratis*).					
ingratiis	**Plaut.** Am. 371, Cas. 315, Ci. 626, Cu. 6, Men. 1054, Mer. 479, Mi. 449, 748, Ru. 772. **Ter.** Hau. 446, Ph. 888.		Eu. 220 (*-tis* A; *-tus* CDP).						Am. 164 (deest A; *ingratis* cet. codd.), Cas. 193 (deest A; *ingratis* cet. mss.), 700 (*ingra[ti]is* A; *ingratis* P).
37) ***postibi***	**Plaut.** Ci. 620, Poe. 108, 902, Ru. 600, 1263.							Mi. 1418 (in s.; cf. adn.).	

38) *quispiam*	Plaut. Am. [illegible], Mi. 431, Mo. 769, 816b, 846, Ps. 368, 1026, St. 171, Ru. 472, 813, Tri. 89, Tru 724, Vidul 25.		Au. [illegible], Cap. 127 (*quipiam* BDV), Ci. [illegible] (in s.), 52 (in s.), Mo. [illegible] (in s.), Pe. 70 (in s.), Ru 896, Tru. pr. 6 (in s.).		Ps. 919 (*quoipiam*, [illegible] P, in s.), Ru. 701 (in s.).	Au. 91 (in s.), Pe. 735 (in s.), Ps. 786, Tru. 427, 432 (*quippiam*, [illegible] *piam* B; in s.), 639.		Ps. 18[illegible] (cf. adn.).	Cas. [illegible] (in s.), 711, Mo. 34[illegible], Ps. 253 (in s.), Ru. 94[illegible], Tru. 103.
	Ter. Eu. 873.	He. 349.	An. 438 (in s.), Eu. 875.						
	Afr. com. 29. Naev. com. 44.								
			trg. inc. frgm. 257.						
quopiam			Plaut. Mo. 966 (*copiam* P) Ter. Eu. 462 (in s.)						
uspiam	Plaut. Au. 620, Cas. 812, Mi. 429, 721, 996. Ter. Ad. 28.	Cas. 637.	Mi. 597 (in s.).			Ad. 37.			
39) *nunciam*	Plaut. Am. [illegible], As. pr. 1, Au. [illegible]89, Ba. 1058, Cap. 354, Cas. 412, Ep. 72, Men 1155, Mer. 965, Mi. 1376, Mo. 426, 474, 989, 1166, Poe. 814, Ps. 497, 557, Ru. 658, 809, Tri pr. 3, 195, Vidul. 15.	As. [illegible] (in s.), 710 (in s.), Ci. 522, Ep. 696 (in s.), Mi 930 (*nuntiam* BC), Mo. 399 (*nunc tu iam* B, *nunc tulam* CD, corr. Bentley), Ru 682, St. 115, 774.	Am. [illegible] (locus corruptus, in s.), Au. 453, Cap. [772] (Muellerconi.), Cas. 386 (in s.), Mo. 74 (in s.), 436, Pe. 215 (in s.), Poe. 746, Ps. 118, 546, St. 767 (in s.).		As. 48[illegible] (in s.), Au. 81 (in s.), Ep. 194 (in s.), Mi 357 (*nunciam* A, *iam nunc* P; in s.), 363.	As. pr 4 (deest A, cet. codd. *iam nunc*, corr. Lingius), Au. 327, Ci. 625 (*nunc* B; in s.).	Ru. 1129, 1153.	Ba. 99[illegible] (in s., cf. adn.), Poe. 374 (cf. adn.), Ru. [illegible] (in s., cf. adn.)	Cap. [illegible], Ep. [illegible].
	Ter. An. 329, Eu. 715, Ad. 184, 914.				Hau. 618 (in s.), Ad. 175.	Au. 866 (in s.).	Ad. 168 (sic A, sed om. *tu*, *iam nunc tu* BCEFP, *nunc tu iam* DG; cf. adn.).		

28) Aliis versuum locis pro his formis inveniuntur *non quis* Plaut. Most. 840, Pe. 287, Truc. 326; *non quit* Plaut. Aul. 391, Trin. 504; Ter. Hec. 183, Enn. trg. 240; *hau quit* Plaut. Pe. 11.

Ex iis autem exemplis, quae ad tabulae meae numeros 27/28 et in tabulam ipsam et in adnotationes congessi, apparere mihi videtur Plauti Terentiique temporibus omnium in usu fuisse has indicativi et coniunctivi praesentis formas, quae apud veteres poetas scaenicos nulla lege obstrictae erant et quarum etiam nonnullae apud Catonem leguntur:

nequeo	*nequeam*
non quis	*nequeas*
non quit	*nequeat*
nequeunt	*nequeant*

Atque participii perfecti forma usitata erat: *nequitum.*

Sed in finibus versuum colorumve in iambum exeuntium poetae scaenici pro illis formis non aptis adhibere cogebantur has formas, quae ipsae quidem minime usitatae erant:

non (haud) queo	*non queam*
nequis	*non queas*
nequit	*non queat*
non (haud) queunt	*non queant*

Atque participii perfecti passivi forma poetica erat: *non quitum.*

Si quis vero quaesiverit, quales tandem hae formae putandae sint, si eas usitatas illis temporibus formas fuisse negatur, equidem non iam possum respondere, quid quaeque forma re vera sit. Tamen hoc constare credo: illae formae aut omnes archaicae aut omnes a poetis ipsis necessitate metri coactis nove formatae aut denique alterae archaicae alterae nove formatae existimentur necesse esse.

Sed non multo aliter rem se habere cognoscetur in iisdem *malo* verbi formis fere omnibus atque etiam in iisdem *nolo* verbi formis. Has autem *nolo* verbi formas Solmsen novicias esse contendit. Qui vir doctissimus si de huius verbi formis recte iudicavit, idem iudicium ad ceterorum quoque duorum verborum formas poeticas revocari posse probabile est. Sed cum vel ipsius *nequeo* verbi formae poeticae, quae modo examinatae sunt, non maiore iure archaismi appellari posse videantur quam *nolo* verbi formae poeticae, de quibus Solmsen egit, liceat eodem hoc loco sub huius archaismorum tabulae numeris insequentibus continuo tractare et illius *nolo* verbi exempla et praeterea exempla tertii illius verbi *malo*, quamquam quid de poeticis horum verborum omnium formis re vera iudicandum sit, suspicari iam licere videtur.

29) cf. Jacobsohn l. c. p. 18/19; Neue: Lat. Form. III³ p. 620/21; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 110; Solmsen: Stud. zur lat. Lautgesch. p. 55/56.

Aliis versuum locis apud veteres poetas scaenicos occurrunt hae formae: *malo* Plaut. Ba. 1187, Cist. 599, Mil. 1333, Most. 179, Pe. 602, Poen. 1115, Ter. An. 332, Eun. 762, Haut. 862,928, Afran. com. 80; *malim* Plaut. As. 811, 895, Ba. 465,490, 514,519c (versus suspectus), 875, Capt. 858, Ep. 119, Poen. 289, 1184, 1214, Trin. 762, Truc. 260, Vidul. frgm. XV, Ter. Ad. 311, 727, An. 529, 963 (*mallem* B), Eun. 66, Haut. 268, Hec. 794, Ph. 658, Enn. trg. 222; *malis* Plaut. Amph. 511, Cist. 31, Ter. Haut. 326, Hec. 110, 465; *malit* Caec. com. 49; *malint* Plaut. Stich. 80.

Apud Lucilium legitur *malis* sat. XXVI 62.

Denique *mavolunt* forma certe ipsa quoque poetica exstat Naev. bell. Pun. lib. III frgm. 4 (Vahlen); contra *malunt* legitur Acc. trg. 18 et Afran. com. 34.

Plaut. Mil. 1337 (septen. troch.).

si magis vis, eam omittam. ⧺ *Nolo, retine.* ⧺ *At ultro misero*

quoniam *si* voculae vocalis longa est, mihi quidem plane obscurum est, cur poeta *magis vis* pro *mavis* dixerit.

Plaut. Merc. 356 in A non legitur; in ceteris codicibus traditur

hócinest amare? arare mavelim quam sic amare.

Versus octonarius trochaicus est in cantico ab utraque parte inclusus versibus baccheis. Et de talibus quidem singulis qui in cantico leguntur versibus trochaicis aut iambicis dubium esse potest, an aliter sentiendum sit atque de iis versibus, qui κατὰ στίχους leguntur.

30) cf. Donatum ad Ter. Eun. III 2, 2; Solmsen l. c. p. 9/10, 12, 54; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 110.

Aliis versuum locis apud Plautum non semel leguntur hae formae: *non vis* velut Men. 787, Most. 336, Pe. 487, Trin. 1160, (Hodgman exempla 9 testatur), *non vult* velut Ep. 70, 585. Praeterea exstat *non vis* Naev. com. 8, 44, Lucil. sat. XXVIII 749, XXX 1002, frgm. inc. 1280; *non volt* Caec. com. 175.

31) cf. Solmsen l. c. p. 9/10; Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 110.

Aliis versuum locis apud Plautum exstant hae formae: *nolim* Amph. pr. 86, 439, As. 214, Capt. 943, Merc. 539; *nolis* Ba. 914, Cas. 314, Pe. 489; *nolit* Most. 287; *nolint* (*nolunt* P) Pseud. 207 (versus spurius). Apud Terentium Solmsen harum formarum contractarum exempla 10 testatur. Praeterea *nolis* legitur Caec. com. 145.

Cato scripsit *nolim* rell. 24, 7 et 58,8.

32) cf. Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 296.

33) cf. Peter Langen: Analecta Plautina III (Univers.-Progr. Münster 1883) p. 8—14; Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 300.

Aliis versuum locis apud Plautum vicies invenitur *antehac*, quae forma semper duarum syllabarum est; eadem forma non semel legitur apud Terentium ceterosque veteres poetas scaenicos.

34). cf. Jacobsohn l. c. p. 11.

Hoc verbum Lucil. sat. XXVII 722 exstat in fine septenarii trochaici.

Apparere videtur ex tabula mea Plauti versus Mil. 934 et Poen. 913 non idoneos esse, ex quibus *clanculum* formam apud Plautum „omnibus locis versus collocari" concludatur, id quod Jacobsohn fecit p. 11 adn. 1. Quodsi hoc verbum apud Terentium bis locis non legitimis, qui videntur, invenitur, dubium esse potest, an de Terentii ratione aliter iudicandum sit ac de Plauti. Ceterum *clanculum* Eun. 411, quoniam synaloephae in diaeresi quoque locus est, exstat in fine coli cadentis in numerum iambicum. Neque aliter res se habet Eun. 589, si Tyrrellium hunc versum recte interpunxisse concesseris. Quae si ita sunt, in utroque versu ne potest quidem alia incisio ulla fieri nisi diaeresis post *clanculum*. Itaque verbum in his quoque versibus Terentianis si non iis locis, qui apud Plautum ceterosque veteres poetas scaenicos soli videntur legitimi, at certe in fine coli in iambum cadentis exstat, h. e. condicionibus sane simillimis atque locis illis legitimis.

35) cf. Brock l. c. p. 94; Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 300.

Aliis versuum locis invenitur *extemplo* apud Plautum sexagies sexies.

36) cf. Brock l. c. p. 94; Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 297.

37) cf. Ritschl: opusc. II 634; Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 300.

Plaut. Mil. 1418 *postibi* non eo versus loco exstat, qui legitimus duci possit. Itaque in hoc versu corruptelam statuendam esse censeo, praesertim cum P non idem tradat quod A; legitur enim in A *postibi amittendum*, contra in P *post tibi amitte dum*. Atque equidem verba Carionis coqui hoc modo restituenda esse arbitror:

verberetur etiam, post tibi amittendum censeo.

Quodsi archetypus, ex quo A et P derivati sunt, hanc versus formam praebebat, facile potuit fieri, ut is qui codicem A scripsit litterarum duarum *t* unam omitteret, contra *n* littera neglegentia librarii excideret in eo codice, ex quo codices recensionis P descripti sint.

Ac ne supervacaneum quidem *tibi* illud mihi videtur ad *amittendum* formam. Nam quod attinet ad *verberetur* formam praecedentem, haec forma aptissime usurpata est, quoniam Cario Pyrgopolinicem militem illum in adulterio deprehensum et verberari vult a ceteris, qui adsunt, et ipse verberare vult, cf. v. 1424 (ab omnibus miles re vera iam intra domum vapulavit, cf. v. 1393; deinde vapulat v. 1403 a lorario, v. 1405 a Periplectomeno). Itaque ad *verberetur* formam non ‚a lorario' sed ‚a nobis' supplendum esse consentaneum mihi videtur. Quae cum ita sint, Cario si verbis illis insequentibus dixisset *postibi amittendum censeo*, hoc nihil aliud significare potuisset nisi *postibi* ‚nobis' *amittendum censeo*. Sed hocne, cum moechum amittere neque coqui neque alterius cuiusquam praeter Periplectomenum erum esset, convenire putabis in eum locum, quo Carionem clementia quadam commotum militi

deprecatorem exsistere apud Periplectomenum erum apparere videatur ex versu insequenti, scil. 1418? Ergo *amittere* verbum v. 1417 non plane ita ut v. 1421, sed ita ut *mitto* verbum v. 1424 interpretandum est. Tum vero *tibi* pronomen vix posse deesse credo ad *amittendum* verbum v. 1418.

38) Aliis versuum locis apud veteres poetas scaenicos et Lucilium persaepe leguntur hae formae *quisquam, quoquam, usquam.* Cato non alias formas habet nisi *quisquam* etc. in libro de agric. 144,2; 145,2 et rell. 25,8 (bis); 33,10; 46,1; 49,5; 88,10; *quoquam* de agric. 70; *usquam* rell. 11,3. In S. C. de Bacchan. lin. 12 *quiquam* forma utrum pro *quicquam* exstet an aliter interpretanda sit, in ambiguo est.

Plaut. Pseud. 186

ne dictum esse actutum sibi quaepiam vostrarum mihi neget

cum versum octonarium iambicum non sine offensione legi posse concedendum videatur, sive *quaepíam* (–⏑́⏑) sive cum Leone *quaepiám* legitur, haec forma tradita corrigatur necesse esse credo aut in *quisquam*, id quod Fleckeisen et Mueller voluerunt, aut cum Usenero in *quaequam*, id quod mihi quoque verisimilius videtur; nam si *quaequam* forma hoc loco primaria erat, haec forma usitata a librario quodam perfacile potuit mutari in formam illam artificiosiorem.

Quodsi *quispiam* etc., *quopiam, uspiam* formas apud veteres poetas scaenicos nisi versuum locis illis singularibus non inveniri concesseris, fieri non potest, quin ab illius aetatis sermone cotidiano abhorrere atque propter metri necessitatem a poetis scaenicis aut nove formatae esse putentur aut ex antiquioribus carminibus repetitae, ita ut illis temporibus iam archaicae essent. Quarum sententiarum utra veris respondeat, quaeritur. Atque primum quidem si potuerintne illae formae Plauti Terentiique fere temporibus nove formari quaerimus, hoc mihi quidem non probabile videtur. Nam poterant hoc facere poetae nullo alio modo nisi cum alterius cuiusdam verbi conformationem similem per analogiam imitarentur. Et quae verba ad hanc rem fortasse respicienda sint, videre poteris in W. Corsseni libro quem inscripsit: Über Aussprache, Vocalismus und Betonung der lateinischen Sprache (Leipzig 1859), vol. II pag. 278, ubi enumerantur:

etiam	<	*et-iam*
quispiam etc.	<	*quis-pe-iam* etc.
uspiam	<	*us-pe-iam*
nuspiam	<	*ne-us-pe-iam*
nunciam	<	*nunc-iam*
quoniam	<	*quom-iam*

Ex quibus formis *nuspiam* formam ad similitudinem *uspiam* formae formatam esse vix potest dubium esse. *Nuncĭam* autem vocem trisyllabam ab illorum temporum sermone usitato ipsam quoque abhorrere et propter metrum adhibitam esse infra videbis. Itaque non restant nisi *etiam* et *quoniam* vocabula, quorum ad similitudinem *quispiam* etc. (atque etiam *nuncĭam*) formas illas a poetis scaenicis conformatas esse incredibile mihi videtur, praesertim cum *etiam* et *quoniam* vocabula ipsa ne conveniant quidem in versuum sedes illas, ad quas *quispiam* etc. formae solas pertinent. Quas formas item atque *etiam, quoniam* voces ipsas Plauti Terentiique temporibus non nove formatas esse, sed iam vetustissimas fuisse mihi persuasum est. Nam *i* littera *iam* voculae simplicis consonans et certe a principio fuit et semper mansit in lingua Latina. Ac ne in composito quidem verbo aut Livii Andronici temporibus aut postea mutabatur *i* consonans, sive in commissura post consonantem sive post vocalem exstabat: cf. *abiurare, adiacere, adiudicare, exiurare, obiurgare, periucundus, subiungere*, alia et *seiungere, proiectus* etc. Ergo Livii Andronici aetate aut postea ut oreretur forma ulla ex illis, in quibus *iam* voculae *i* littera vocalis erat, minime potuit fieri. Sed vetustissimis Latinae linguae temporibus *iam* voculae *i* littera consonans in commissura verbi compositi poterat mutari in vocalem, cum consonantem excipiebat; tum vero mutari etiam oportebat (cf. Stolz: Histor. Gram. d. lat. Sprache I, 1, pag. 165). Itaque neque *quispiam, quopiam, uspiam* (item *nuncĭam*) formae neque *etiam, quoniam* voces poterant formari nisi vetustissimis temporibus linguae Latinae. *Quispiam, quopiam, uspiam* (et item *nuncĭam*)

Archaismos igitur quos potui, proposui. Neque tamen facere potui, quin intermiscerem complures formas, quas non archaicas habendas esse verisimilius videtur. Id si quis reprehendere velit, tamen vel ex ea ipsa re hoc apparere eum concessurum puto veteres poetas scaenicos his verbis non archaicis usos esse eadem ratione qua archaismis veris, quamquam opus esse pluribus exemplis quibus hic usus probetur non nego. Tum vero id quoque apparuit illas quas intermiscui voces non archaicas nihil aliud posse putari nisi formationes novas. Atque adeo quaecumque verborum ad illas versuum sedes singulares solas pertinentium aut certo non sunt archaismi aut non esse cognoscetur, ea non posse nisi novicia esse contendo. Hoc quidem exsequi nequibo in hac dissertatione. Attamen usum vocum non archaicarum, sed quae ad easdem illas versuum sedes solas pertinere videntur atque archaismi veri, nonnullis aliis exemplis, quantum hoc loco fieri poterit, illustrare atque probare liceat hac quae insequitur tabula altera.

autem formas, quippe quas Plauti Terentiique temporibus ne cotidiano quidem in usu fuisse ex tabula mea apparere videatur, a poetis scaenicis nisi ex carminibus antiquioribus repeti non potuisse easque illis iam temporibus re vera archaicas fuisse concludendum censeo.

39) cf. P. Langen: Beiträge zur Kritik und Erklärung des Plautus (Leipzig 1880) p. 285-288; Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 301.

Plaut. Ba. 995, Poen. 374, Rud. 1051 non cum Langeno aliisque trisyllabam *nunciam* verbi formam, sed bisyllabam legendam esse censeo et qua de causa censeam explicabo in appendice III, ubi tota de hoc verbo disputatio Langeni mihi retractanda erit.

Tabula II.

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
40) ***ditiae***	**Plaut.** Cap. 170, Ci. 559 (Schoell corr.), Poe. pr. 60, Ru. 542, Tri. 682. **Ter.** An. 797, Hau. 194, 527. **Pompon.** com. 159 (*divitiae* traditur; sed in creticum contrahendum est).								
ditior	**Plaut.** Au. 809 (Guyet corr.; cf. P. Langen).								
divitem, -is, -i, -e, -es	**Plaut.** Au. 226, 489, Ci. 532, Cu. 178, Poe. 811, Ru. pr. 55, Tri. 428. **Ter.** Ph. 276.	As. 529.	Poe. pr. 73.	Poe. 517 (in synaloephe).	Tru. 220 (in s.).	Ba. 338 (in s.), Tri. 490.			Am. 167.
41) ***laridum***	**Plaut.** Cap. 903, 907.		Men. 210.	Cap. 847 (*lar**dum* (*ri* eras.) B, *laridarum* E; in s.).					
42) ***acriter***	**Plaut.** Cas. 340, Ci. 108, Mer. 177, Ps. 273. **pall. inc. inc** 46.								
acrius	**Plaut.** Am. 1113, St. 180, Tri. 169. **Ter.** He. 120. **Afr.** com. 309.								
acritas	**Acc.** trg. 467.								

43) adiectiva suffixo *-icius* formata:								
adoptaticius	**Plaut.** Poe. 1045, 1060.							
caesicius	**Plaut.** Ep. 230.							
conducticius	**Plaut.** Ep. (arg. 2, Pylades corr.;) 313, 706.							
confusicius	**Plaut.** Ci. 473.							
conventicius		**Plaut.** Ci. 40.						
demissicius	**Plaut.** Poe. 1303.							
emissicius	**Plaut.** Au. 41.							
expositicius	**Plaut.** Cas. pr. 79 (cf. adn.).							
novicius	**Plaut.** Cap. 718.							
poticius	**Plaut.** Ba. 123.					Mo. 779.		
proiecticius	**Plaut.** (Ci. arg. 8).		Ci. 191 (in s.)					
suppositicius	**Plaut.** Ps. 1167.							
surrupticius	**Plaut.** Cu. 205, Men. (arg. 7), pr. 60 et 68, Poe. 962.							
44) ***gentium*** (post adverbium quoddam velut ***ubi, nusquam***).	**Plaut.** Am. 620, 686, As. 90, 287, Ba. 831, Cas. pr. 70, Ci. 668, Ep. 483, 678, Men. 262, Mer. 418, 433, 606, 858, Mi. 685, 1379, Poe. 690, 825, Ps. 98, 619, 966, Ru 469, Tru. 914. **Ter.** Hau. 928, Ph 1033, Ad. 342, 540. **Acc.** trg. 599.	Au. 413.	Ps. 402, 405 (in s.), Ru. 824 (in s.). He. 293 (in s.). **Enn.** trg. 191 (in s.).					He. 284 (in s.).

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus scilicet lyricis
45) ***loci*** (post adverbium quoddam velut ***ubi, interea***).	**Plaut.** As. 32, 36, Ci. 150, 784, Cu. 418, Men. 446, Ps. 266, Ru. 571, St. 620, 758, Tru. pr. 1, 32. **Ter.** Hau. 257, Eu. 126, Ph. 979. **Pac.** trg. 76.	Ci. 529, Ru 1161.		Mer. 986 (in s.).			Cap. 958.		Ru. 210.
46) Adiectivorum declinationis II. adverbia suffixo ***-iter*** formata:									
aequiter	**Andr.** trg. 3. **Enn.** trg. 1 (?, Ribbeck propos.). **Pac.** trg. 73.								
amiciter		**Plaut.** Pe. 255.	**Acc.** trg. 120.						
ampliter	**Pac.** trg. 131. **Plaut.** Ba. 677, Cas. 501, Ci. 598, Mer. 99, Mi. 758, St. 692.		**Pompon.** com. 54.						
avariter	**Acc.** trg. 282. **Plaut.** Ru. 1238.								
benigniter	**Tit.** com. 49.								Cu. 128.
blanditer	**Plaut.** As. 222.	**Tit.** com. 57 (verborum ordinem invertit Ribbeck).							Ps. 1290.

duriter	**Caec.** com. 42. **Ter.** An. 74, Ad. 45, 662. **Nov.** com. 99 (cf. adn.).	**Afr.** com. 251.							
festiviter	**Nov.** com. 40.		**Enn.** trg. 265.						
firmiter	**Plaut.** Cas. 132, Ep. 83.		Ps. 901.						
insaniter	**Lab.** com. 133. **Pompon.** com. 17.								**Afr.** com. 12.
iracunditer	**Caec.** com. 78.								
largiter	**Plaut.** Mo. 438, Ru. 1188, Tru. 903.	Ru 1315.	Ep. 485.						
maestiter			**Lab.** com. 8.						**Plaut.** Ru. 265 (in dim. iamb. cat., ut Schoell dispescit; sed apud Leonem ante VII. thesin sept. troch.).
miseriter			**Lab.** com. 149						
munditer									**Plaut.** Poe. 235.
(g)naviter	**Ter.** Eu. 51.								
parciter	**Pompon.** com. 179.								
primiter			**Pompon.** com. 70.						
prognariter	**Plaut.** Pe. 588.								
properiter			**Pac.** trg. 332. **Acc.** trg. 629						
porterviter	**Enn.** com. 2.								
puriter	**Pompon.** com. 10.								
reverecunditer	**Pompon.** com. 75.								**Nov.** com. 97 (Bergk).

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon. iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aliis	IX) in aliis versibus, scilicet lyricis
saeviter	**Plaut**. Poe. 335, St. 78 (Leo corr.), Tri. 1060, Tru. 896. **Acc.** trg. 174.			**Afr.** com. 301. **Enn.** trg. 145, 266.					Ps. 1290.
saniter	**Afr.** com. 220.								
severiter	**Tit.** com. 67.								
superbiter	**Afr.** com. 285.								
temeriter								**Acc.** trg. 96 (cf. adn.).	
torviter		**Pompon.** com. 18.							
47) ***surpui***			**Plaut.** Men. 510 (deest A, cet. codd. *surrupui*; cf. adn.).						
surpuit	**Plaut.** Cap. 8, 760, 1011.								

Adnotationes ad singula secundae tabulae capita.

40) cf. P. Langen: Beiträge zur Kritik und Erklärung des Plautus p. 279—282; Solmsen l. c. p. 102, 115, 120, 122; Hodgman: Class. Rev. XVI (1902) p. 304 et p. 451.

Apud Lucilium *ditias* forma invenitur sat. XVII 717 in fine septenarii trochaici, cum in hexametris dactylicis non potuerint adhiberi nisi formae pleniores, quales leguntur *divitiae* sat. XVI 523, *divitias* sat. V 205, *divitiis* sat. frgm. 1332.

Apud veteres autem poetas scaenicos formae non contractae *divitiae* etc. leguntur in Plauti fabulis locis 31, alibi nusquam; *divitior* forma traditur apud Plautum Pseud. 1323 (in anapaestis), *divitioribus* forma apud Terentium Ph. 42 (codicibus praeter EL omnibus). Ergo in his vocibus contractae formae poeticae sunt putandae, formae non contractae usitatae. Plane vero aliter res se habere videtur in adiectivi simplicis formis excepto nominativo (et dativo pluralis). Ex quibus formas trisyllabas neque contractas omnes singularibus illis versuum locis exstare supra vides. Contra aliis versuum locis occurrunt formae contractae, quarum haec sunt exempla apud Plautum: *dites* (nom. plur.) Curc. 475, *ditis* (acc. plur.) Curc. 472, 485 (quae exempla omnia tria non Plautina esse cum alii viri doctissimi (cf. Leonis, adn. ad v. 470 sq.) tum Langen l. c. pag. 280 demonstrare conati sunt); apud Terentium: *ditem* Haut. 609 et Ph. 653; *ditis* (gen. sing.) Ad. 581; *dites* (nom. plur.) Ad. 502. Quae cum ita sint, Solmsen (p. 115) contra Langeni sententiam non iniuria mihi videtur haec exsecutus esse: „Wenn ich erwäge, dass in anderen analogen Fällen die kürzere Form schon zu Plautus' Zeiten allein oder neben der längeren gäng und gäbe ist, so kann ich mich nicht dazu entschliessen, *dīt-* für diese Zeit dem allgemeinen Sprachgebrauch noch fast ganz abzusprechen, sondern kann in der offenbaren Bevorzugung von *divit-* nur eine individuelle Eigentümlichkeit des Dichters sehen." Immo vero adiectivi simplicis praeter nominativum singularis (et probabiliter dativum pluralis) formas trisyllabas mere poeticas, contra formas contractas solas in usu fuisse equidem censeo affirmandum esse. Obstare videtur unum apud Catonem exemplum, scil. rell. 37, 7, ubi *divites* traditur; sed quid impedit, quominus Cato *divites* scripsisse, sed *dites* locutus esse putetur?

Ceterum *divitiae* substantivi genitivus pluralis atque pariter (fortasse adiectivi simplicis dativus pluralis *ditibus* et) comparativi *divitior* casus obliqui, cum aut nullo unquam modo aut plane immutatae in versuum colorumve fines iambicos convenirent, numquam fuit apud veteres poetas scaenicos, cur substituerentur formis non usitatis.

Ergo Plauti Terentiique temporibus rerum statum hunc fuisse video: vulgo in usu erant *divitiae* et casus obliqui, *divitior* et casus obliqui, *ditem* et reliqui casus obliqui, quae formae praeter *ditibus* et *divitioribus* omnes non idoneae erant ad versuum colorumve fines iambicos. Idoneas autem formas his locis poetae sibi fingere saepe cogebantur atque in plerisque illis formis id non difficile factu erat. Quod assecuti sunt, cum pro substantivi *divitiae* nominativo casibusque praeter genetivum pluralis obliquis atque pro adiectivi formis comparativis *divitior*, **divitius* formas contractas facerent analogia usitatarum adiectivi simplicis formarum scil. *ditem*, *ditis* etc. usi. Contra pro his formis ut illis versuum locis idoneas sibi compararent, formis non contractis *divitem* etc. usi sunt. Quas formas poetas non nove restituisse conformationem vocum *divitiae*, *divitior* per analogiam imitatos, sed eas nondum contractas ex antiquioribus carminibus repetiisse mihi persuasum est; has igitur formas archaicas putandas esse censeo non aliter atque formas *siem*, infin. in *-ier* exeunt. aliasque similes. Contra *ditiae*, *ditior* formas nove formatas esse neminem esse puto quin concedat. Ceterum ne *divitiae*, *divitior* formas plane aliter se habere atque *divitem* etc. formas et vice versa *ditiae*, *ditior* formas plane aliter atque *ditem* etc. formas incredibile arbitreris, memineris quaeso me supra demonstrasse *nequeo*, *nequeunt*, *nequeam* etc. formas Plauti temporibus usitatas, contra *nequis*, *nequit* poeticas fuisse, cum vice versa *non queo*, *non queunt*, *non queam* etc. poeticae, contra *non quis*, *non quit* usitatae essent, aliaque similia me in *malle* et *nolle* verborum formis observasse.

Quod autem attinet ad adiectivi simplicis nominativum singularem, ne hic quidem unquam in versus colive fine iambico collocari potuit. Ergo nullam unquam poeticam eius formam exstare potuisse concludendum est. Attamen duae formae diversae inveniuntur apud Plautum et Terentium. Apud Plautum enim *dives* forma bisyllaba exstat his 11 locis: Amph. 170,

As. 330, 499, Aul. 166, 184, 196, Capt. 324, Curc. 373, Men. 577, Most. 228, Poen. 516; atque duodecimus locus addendus est Ba. 331, ubi Langen recte defendit formam traditam servandam esse, servavit Leo. Apud alios veteres scriptores accedunt hi loci: Cato rell. 69, 3; Lucil. sat. frgm. inc. 1226. Apud Terentium autem unum nominativi singularis exemplum exstat Ad 770, ubi *dis* forma contracta legitur. Ergo nominativus singularis, qui Plauti temporibus certo formam bisyllabam habebat, paulo post casuum obliquorum *ditem*, *ditis* etc. conformationem usitatam per analogiam secutus ipse quoque contractionem subiit, ita ut iam Terentius forma monosyllaba uti potuerit.

41) cf. Hodgman: Class. Rev. XVI (1902) p. 303.

Alio versus loco traditur *lardum* Pompon. com. 169. Praeterea haec forma legitur Cato de agric. 83 et Lucil. sat. II, 79.

42) cf. Brock l. c. p. 94, ubi dicit: „*acriter* et *acrius* semper apud scaenicos i. f.; nescio qua de causa“. Ne me quidem quicquam certi proferre posse confiteor.

43) cf. Aufrecht: Zeitschr. für vergl. Sprachforschung vol. II (1853) p. 211 sqq.; Roensch: Itala et Vulgata[2] p. 123 sqq.

Tales adiectivorum formationes non leguntur apud veteres poetas scaenicos nisi apud Plautum, apud quem omnes illis versuum locis legitimis exstant praeter *subditicio* formam Pseud. arg. II 13; quod argumentum nihil attinet ad Plautum ipsum. Atque de hac forma mihi videtur recte iudicasse Opitz: „De argumentorum metricorum latinorum arte et origine“ (Leipz. Stud. VI 1883) pag. 223/24, cum *subditivo* scribendum censeret secutus sententiam Ritschelii. Pseud. 752 autem, ubi *subditum* B, *subditium* C, *subdicium* D, *subdiditium* codex Lipsiensis bibliothecae senatoriae praebet, item iam Ritschl *subditivom* formam certe recte restituit, ita ut nunc legamus:

subditivom fieri ego illum militis servom volo.

Ceterum in duobus argumentis Plautinis, scil. Cist. arg. 8 (cf. Opitz l. c. pag. 252) et Men. arg. 7 (cf. Opitz l. c. pag. 254), tales formationes non inveniri vides nisi quae in fabulis ipsis exstant (cf. Cist. 191 atque Men. prol. 60 et 68). Sed si Ep. arg. 2 (cf. Opitz l. c. pag. 253) Pylades recte restituisse putatur, hoc quoque exemplum accedit (cf. Epid. 313 et 706). Atque etiam Cas. prol. v. 79 mihi videtur huc referendus esse, si quidem Ritschl parerg. 180 sq. recte disputat de hoc toto prologo. Nam si totus prologus re vera non factus est a Plauto, id quod vix potest negari, illum quoque versum 79 a posteriore quodam factum esse apparet. Verum ne eum quidem, qui hunc versum finxit, cum *expositiciam* forma uteretur, novam formationem temptasse crediderim, sed suspicari nescio an liceat eum hanc formam in Casinae fabulae parte nunc aut mutilata aut plane deperdita invenisse. Ergo hoc probabile videtur non modo eos, qui argumenta Plautina fecerunt, sed etiam eos, qui prologos interpolaverunt, talibus formis singularibus non aliis uti solitos esse nisi quas in fabulis Plautinis ipsis invenirent.

44) cf. Brock l. c. p. 91; sed me quidem Ter. Hec. 284 impedit, quominus plane assentiar Brockio, qui hanc formam enumerat in verbis non adhibitis nisi in versuum colorumve finibus iambicis. Attamen dubium esse potest, an Terentius illius formae usum primitus certis finibus circumscriptum dilatasse existimandus sit.

45) cf. Brock l. c. p. 92.

46) cf. Autenrieth: Eos II (1866) p. 514; Osthoff: Archiv für lat. Lex. u. Gram. IV (1887) p. 455 sqq.; Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 297; Neue: Lat. Form. II[3] p. 725—736.

Ex formis supra allatis apud Lucilium exstant hae: *ampliter* sat. XIII 442, *firmiter* sat. XII 431 et X 390, omnes in hexametris dactylicis; *superbiter* legitur Naev. bell. Poen. 55; Ennius praebet *prognariter* Ann. 209 et *torviter* Ann. 76.

Praeterea addi possunt *indignariter* C.I.L. I 1008 (Buech. Anth. lat. 58) in fine senarii iambici et *ignaviter* Lucil. sat. XVII 737 in hexametro dactylico.

Nov. com. 99, quod fragmentum Ribbeck ita dispescit

. . . . *dúriter me habére,*
vigiláße . . . .

non minore iure dispesci posse nemo negabit hoc modo

. . . . *dúriter*
me habére, vigilasse . . . .

ita ut hoc *duriter* formae exemplum in tabulae meae columnam I inseri possit, id quod feci.

Pro his formis, quas adhuc commemoravi, apud veteres poetas scaenicos aliis versuum locis inveniuntur formae in *-e* exeuntes; atque hae in *-e* exeuntes formae quamquam sane eae erant, quae veterum quoque poetarum scaenicorum temporibus omnium in usu erant, tamen in illos versuum colorumve fines iambicos minime conveniebant. Sed cum adverbia suffixo *-iter* formata ea, quae adhuc commemoravi, fere omnia singularibus illis versuum locis solis inveniantur, facile conicias haec adverbia illis ipsis locis pro formis in *-e* exeuntibus non aptis propter metri necessitatem a poetis nove formata esse.

Sed exsistit causa sane gravissima, cur tales adiectivorum secundae declinationis in lingua Latina formae non omnes loco formationum mere poeticarum haberi possint. Impediunt enim *asperiter* forma, quam et Priscianus 2,70 apud Plautum (Leo frgm. inc. LIX) legi testatur et exhibent Caec. com. 43 (Bothe coni. metri causa; libri *aspere*) et Lucil. sat. XIV 442, atque *prosperiter* forma, quam Priscianus 15, 13 Ennii esse testatur, quamquam pro *publiciter*, quae forma nisi Pompon. com. 27 non traditur, eum qui Nonii Compendiosam doctrinam anno 1471 edidit, recte *publicitus* scripsisse credo. Illae autem *asperiter* et *prosperiter* formae non conveniunt in versuum colorumve fines iambicos; itaque his locis a poetis metri causa nove fictae esse non possunt. Inde sequitur, ut non possint esse nisi formae illis temporibus usitatae. Item usitatas existimari necessarium videtur etiam ex formis illis supra in tabulam congestis eas, quae in oratione soluta apud Catonem leguntur, scilicet *avariter* rell. 70, 3 et *puriter* de agric. 23, 2; 76, 1; 90; 112, 2; accedit *largiter* Cato rell 73, 10. Sed nonne mirum est, quod hoc *largiter* verbo excepto uniuscuiusque illarum vocum stirps in *-r* litteram exit, duarum vocum in *-er*? Itaque conicere audeo primas formas *asperiter*, *prosperiter* formatas esse per analogiam vocabuli *celer - celeriter*. Deinde haec formatio relata est ad ea quoque declinationis secundae adiectiva, quorum stirps in *-r* litteram alia atque *e* littera praecedente exibat, velut ad *avariter*, *puriter*. Sed si hoc ita est, dubium videtur, an ex iis formis, quas supra in tabulam coegi, huc pertineant atque usitatae illis temporibus formae putandae sint etiam hae: *miseriter* et *properiter* atque *duriter*, *prognariter*, *severiter*. Denique huc necessario mihi videtur referenda esse *temeriter* quoque forma; quae si fieri posse concesseris, ut eadem illa ratione formata poetarum scaenicorum temporibus usitata fuisse putetur, quid mirum videbitur, quod Acc trg. 96 legitur loco nullo ex illis legitimis. Ceteras vero in *-iter* excidentes formas, quas supra in tabula attuli, praeter *largiter* formam omnes mere poeticas esse mihi persuasum est. Attamen de his formis quid re vera iudicandum sit, non explanatum iri puto, nisi in universum adverbiorum apud veteres poetas scaenicos, Catonem, Lucilium usum inquiretur, id quod hoc loco facere nequeo. Atque tum demum apparebit, ut exemplum afferam, quae tribus ex formis *large*, *largiter*, *largitus* illis temporibus usitata fuerit, quae poetica atque quid de forma tertia sentiendum sit.

47) cf. Hodgman: Class. Quart. I (1907) p. 97. — Plaut. Men. 510

dedi nec pallam surrupui # *satin sanus es*

codicibus omnibus praeter A, qui deest, traditur *surrupui* forma Pro qua forma, cum in diaeresi ante ultimam dipodiam iambicam exstet, haud scio an Hodgman suo iure *surpui* restituendum esse censuerit. Sed Plaut. Poen. prol. (ceterum variis recensionibus retractati) v. 66:

puer septuennis surripitur Carthagine

Hodgman illam formam item codicibus omnibus praeter A, qui deest, traditam iniuria mihi videtur mutare velle, praesertim cum idem versus Poen. argum. v. 1 eodem modo tradatur. Quo argumenti versu non magis Plautinum esse prologi versum illum 66 statuit Schueth: De Poen. Plaut. quaest. critic. (Diss. Bonn 1883) pag. 15.

Aliae huius verbi formae apud veteres poetas scaenicos per syncopam non leguntur nisi *surptus*.

Brock et Jacobsohn in opusculis allatis praeterea attulerunt complures alias formas, quas consulto non inserui in tabulas meas. Nam de *sat est* (cf. Brock l. c. p. 94; Hodgman: Class. Rev. XVII (1903) p. 302) valde dubito an huc pertineat, quia adverbii forma *sat* cum aliis verbis coniuncta non semper exstat illis versuum locis solis atque etiam *sat est* bis (cf. Plaut. Rud. 292; Stich. 91) aliis versuum locis invenitur, semel (Plaut. Rud. 583*)) verba seiuncta leguntur. In soluta autem oratione antiqua leguntur hae voces: *cottidie* (cf. Brock l. c. p. 92/93) in Catonis libro de agricult. 23, 4; 25; 67, 2 (bis); 69, 1; 88, 1; 88, 2; 89; 140; 143, 2; 156, 6; 160; *denuo* (cf. Brock l. c. p. 93) Cato de agric. 20, 1; 87; 91; 95, 2; *temperi* (cf. Jacobsohn l. c. p. 42/43) Cato de agric. 2, 1; 3, 4; *rectius* (cf. Brock l. c. p. 94) Cato de agric. 5, 5; 33, 3. Quare hae voces neque archaicae neque nove formatae, sed formae illis temporibus usitatae putandae sunt atque fortuito accidisse apparet, ut apud veteres poetas scaenicos nunc nisi singularibus illis versuum locis non occurrant. Ceterum non aliter videtur iudicandum esse de *interdiu(s)* verbo (cf. Engelbrecht l. c. p. 73), quod verbum, quamquam apud veteres poetas scaenicos nisi illis versuum locis non exstat, tamen legitur in Catonis libro de agric. 54, 1; 124.

De formis *addecet* et *condecet* (cf. Brock l. c. p. 91) dicere supersedi, quia has formas non solius iambici exitus causa adhibitas esse apparet; quam ad rem *decet* verbum simplex sufficiebat.

Deinde omittere liceat perfecta illa *oblitus fui*, *vectus fui* etc., de quibus Brock l. c. p. 90 et Hodgman in Class. Quart. I (1907) p. 49/50 egerunt. Quae conformationes fusius tractandae sunt quam hoc loco fieri potest. Eadem autem de causa hic neglegam illa substantiva, quae a principio *-tlo* > *-clo* suffixo finiebantur, sed apud veteres poetas scaenicos, ubicumque in versuum aut colorum finibus iambicis exstant, Svarabhakti quae dicitur vocali aucta leguntur (cf. Jacobsohn l. c. p. 10/11; Hodgman: Class. Rev. XVI (1902) p. 303/4).

Atque si de his formis egissem, qui poteram non agere de verbis deminutivis **) iis, quae in versuum colorumve finibus iambicis inveniuntur notione deminutiva orbata? Qui poteram non disserere de frequentativorum apud veteres poetas scaenicos usu atque de non paucis aliis formis similibus? Sed longum est de his omnibus agere in hac disputatione; itaque haec quidem hactenus!

*) Sed in hoc versu Leonem propter sententiam bis offendere monendum videtur.

**) cf. O. Seyffert: Bursiani annal. vol. 80 (1894) p. 228.

Ex his tabulis quid concludi possit priusquam explicare conabor, admonendum est in tribus vocibus sive archaicis sive non archaicis aut unum exemplum aut plura exempla occurrisse, quae neque sub legitimorum illorum locorum numeros inserere me posse professus sum neque equidem mutare audeo. Hae voces sunt 22) *fuam* etc., 34) *clanculum*, 44) *gentium*. Quare cum valde dubium esse videatur, hucne pertineant illa verba necne, ea neglegere malo in legibus constituendis, praesertim cum satis magnus sit numerus verborum minime dubiorum.

Atque primum quidem contra sententiam Brockii eorumque, qui cum eo faciebant, liquido apparet illas voces et archaicas et non archaicas aliis quoque versuum locis legitime stare atque in finibus versuum in iambum exeuntium aut ante diaeresin mediam septenariorum octonariorumque iambicorum aut ante caesuram mediam septenariorum trochaicorum. Et Jacobsohn iam recte addiderat locum, qui est ante ultimam dipodiam iambicam in senariis octonariisque iambicis et in septenariis trochaicis. Qui vir doctissimus cum copiam exemplorum non satis magnam attulerit, nunc numerum meorum quae congessi exemplorum quaeso contempleris, in quibus tamen exemplis excutiendis archaismos veros a vocibus non archaicis separare neque me certo posse neque opus esse supra dixi. Itaque ante ultimam dipodiam iambicam exstant in illis versibus exempla 76 certa et 29 incerta i.e. aut correcta aut dubia. Ergo de hoc loco non iam potest dubitari. Deinde ante II. thesin septenarii trochaici exempla vides 17 certa et 6 incerta; accedit 1 exemplum ante II. thesin octonarii trochaici. Ante III. thesin septenarii vel octonarii iambici habes exempla 12 certa, ante III. thesin senarii iambici exempla 19 certa et 2 incerta Igitur ne de his quidem versuum locis qui alius alium fulciunt, ambigere mihi videtur licere. An omnia haec exempla, quorum summa est exempla 49 certa et 8 incerta, corrupta atque emendanda esse censebis? Denique ante III. thesin septenarii trochaici exstant exempla 8 certa et 2 incerta, ad quae accedit 1 exemplum ante IV. thesin octon. iamb. Ex quo numero mihi quidem videtur satis certo concludi posse hunc quoque locum legitimum putandum esse.

Sed restant exempla 30, quae in haec legitimarum, quas vocavi, sedum genera inserere non potui. Atque cum ex ceteris omnibus apparere visum sit numerum sedum legitimarum multo maiorem fuisse quam Brock eique, qui cum eo consentiebant, adhuc crediderunt, nunc quidem dubium esse arbitreris, an ex his 30 quae restant exemplis concludi oporteat amplectendam esse sententiam Hauleri et Stangii, qui viri doctissimi talium vocum usum apud veteres poetas scaenicos nullis legibus certis omnino astrictas fuisse defendunt. At num quisquam credet re vera legem eam, quae 1321 exemplis nititur, funditus everti posse 30 exemplis contrariis, praesertim si quo modo reliquiae scaenicae poeseos antiquae usque ad nostram aetatem pervenerint, secum reputat?

Sed ne me opinione quadam praeiudicata captum decipi credas, tabellam proponam illorum 30 exemplorum contrariorum, ex qua tabella apparebit, quo quidque versuum loco collocatum sit. Nam tum quidem demum re vera cog-

noscetur, num qui alius quoque locus satis multis exemplis ut legitimus probari videatur. Secernam autem tria capita, in quorum unum colligam ea exempla, quae exstare videntur locis ita corruptis, ut ex his exemplis nihil certi concludi possit; sub alterum caput cogam ea exempla, quorum exitus iambici aut pyrrhichici in versibus leguntur alio numero praediti atque numero iambico solito; in ultimo autem capite invenientur ea exempla, quae metri causa necessario emendanda sunt.

Itaque iam legas sis hanc tabellam.

	a) ante II. thesin senarii iambici	b) ante II thesin octonarii iambici	c) ante IV. thesin octonarii iambici	d) ante VI. thesin octonarii iambici	e) ante V. thesin septenarii trochaici	f) in versibus non satis certo traditis locis plane dubiis	g) exempla, quorum exitus iambici aut pyrrhichici non solito numero iambico decurrunt	h) exempla propter metrum necessario corrigenda
2) ***dextera***						Plaut. Am. 333.		
7) infinitivi in ***-ier*** exeuntes							Ter. An. 500.	An. 689.
9) ***noveris***								Plaut. Tri. 952.
13) ***danunt***		Plaut. Pe. 256.						
19) ***tulat***						Acc. trg. 102.		
21) ***siem*** etc.	Ter. Ad. 83 (cf. append.I).						Plaut. Am. pr. 106, Au. 495, Cas. 514, Mer. 839, Mi. 261, Poe. 1405, Ru. 321, Tru. 897. Hau. 826, Eu. 562, He. 334.	Am. 157. Ph. 82[illegible], He. 24[illegible].
25) ***tetinerim***						Pac. trg. 172		
27) ***non queo***				Plaut. St. 292. (cf. append. II).				
29) ***mavelim***				Plaut. Mer. 356.				
37) ***postibi***					Plaut. Mi. 1418.			
38) ***quaepiam***							Plaut. Ps. 186.	
39) ***nunciam*** (cf. append. III).			Plaut. Ba. 995.		Poe. 374, Ru. 1051.			
46) ***temeriter***					Acc. trg. 96.			

Neque vero inutile esse mihi videtur hos locos singulos hic exscribere eosque ita, ut, ubi forma poetica ex versu praecedente repetita esse possit, hunc quoque versum afferam. Proinde videas quaeso exempla

2) *dextera*

f) Plaut. Am. 333: *hinc enim míhi dextera vox auris, ut videtur, verberat.*

7) infinitivorum in *-ier* exeuntium

g) Ter. An. 500: *mihin quisquam?* # *eho, an tute intellexti hoc adsimularier?* # *inrideor.*

h) Ter. An. 689: *sicine me atque illam opera tua nunc miseros sollicitarier* (in septenariis iambicis).

9) *noveris*

h) Plaut. Tri. 952: *noverisne hominem?* # *ne tu me edepol arbitrare beluam.*

13) *danunt*

b) Plaut. Pe. 256: *danúnt, argenti mutui ut éi egenti opem adferam.*

19) *tulat*

f/g) Acc. trg. 102: *nísi quid tua facúltas nobis túlat opem, pereám . . .* (ita apud Ribbeckium, qui cum Bothio *quod* in *quid* mutavit et praeterea ipse *opem, peream* pro *operam* coniecit).

21) *siem* etc.

a) Ter. Ad. 83: *siét, quid tristis égo sim?* # *dixin hóc fore?*

g) Plaut. Am. pr. 105/6: *quam liber harum rerum multarum siet*
quantusque amator siet quod complacitum est semel.

„ Au. 495: *sient viliores Gallicis cantheriis.*

„ Cas. 513/14: *quo id quoi paratum est ut paratum ne siet*
sietque ei paratum quod paratum non erat.

„ Mer. 839: *úbi qui amici, qui infideles sient nequeas pernoscere.*

„ Mi. 261: *quí fuerit conservos qui hodie siet sectatus simiam.*

„ Poe. 1404/5: *quantum audivi ingenium et mores eius quo pacto sient.* # *mi* (D, *ni* BC) *pater, ne quid tibi cum (nequit tibi quom* B*) istoc rei siet pessumo* (Leo coni. pro *ac massum), obsecro.*

„ Ru. 321: *cum istius modi virtutibus operisque natus qui siet* (in septenariis iambicis).

„ Tru. 897: *potine ut mihi molestus ne sies?* # *ecquid, Astaphium, litiumst?* (versus finem ex *quid ast apilitiumst* (*-um est* B) corr. Spengel (*ecquid* Buecheler)).

Ter. Hau. 826: *sed pater egreditur. cave quicquam admiratus sies.*

„ Eu. 562: *narra istuc quaeso quid siet.* # *immo ego te obsecro hercle ut audias.*

„ He. 334: *capiti atque aetati illorum, morbus qui auctus siet* (cf. v. 330: *si forte morbus amplior factus siet).*

h) Plaut. Am. 157: *nec causam liceat dicere mihi, neque in ero quicquam auxilii siet.*

Ter. Ph. 825: *quin si hoc celetur, in metu, sin patefit, in probro siem* (in septenariis iambicis).

Ter. He. 246: *atque eccum Phidippum optume video: hinc iam scibo hoc quid siet* (in septenariis iambicis).

25) *tetinerim*

f) Pac. trg. 172: *[tuo] sub iudicio quae omnes tetinerim grados* (*tuo* om. libri, coni. Ribbeck; *tetinerim grados* Vossius, *grados tetinerim* libri, *Graios tetinerim* dubitanter Buecheler).

27) *non queo*

d) Plaut. St. 292: *quí vehar, nam pedibus ire non queo. ergo iam* (*nam* AP) *revortar.*

29) *mavelim*

d) Plaut. Mer. 356: *hócine est amare? arare mavelim, quam sic amare.*

37) *postibi*

e) Plaut. Mi. 1418: *verberetur etiam, postibi amittendum* (A, *post tibi amitte dum* P) *censeo.*

38) *quaepiam*

g/h) Plaut. Ps. 186: *ne dictum esse actutum sibi quaepiam vostrarum mihi neget.*

39) *nunciam*

c) Plaut Ba. 995: *hoc age sis nunciam* (*iam nunc* CD) ⫲ *ubi lubet, recita: aurium operam tibi dico.*

e) „ Poe. 374: *si ante quid mentitust* (A, *quidem entitus sit* B, *quidem mentitus sit* CD), *nunciam dehinc erit verax tibi.*

„ Ru. 1051: *ite, inquam, domum ambo nunciam ex praesidio praesides.*

46) *temeriter*

e) Acc. trg. 96/7: *hócin re est, quo tú tam temeritér meam benevoléntiam ínterisse es rátus? . . .*

Itaque in ultimo capite tabellae exempla 5 inveniuntur, quae metri causa necessario corrigenda sunt; quae si corriguntur, restant 25 exempla contraria. Quorum in 13 exemplis exitus iambici aut pyrrhichici alio atque solito numero iambico leguntur. Atque pleraque huius modi exempla in formis *siem* etc. occurrunt. Si vero Stangio id quod de usu Terentiano defendit, concessum erit, ne apud Plautum quidem illas formas alio numero praeditas atque solito iambico legi potuisse agnoscendum est. Neque aliter atque de formis *siem* etc. iudicandum est de infinitivorum in *-ier* exeuntium exemplis similibus. Atque maxime id considerandum est haec 16 exempla, cum alio accentu praedita legantur atque cetera omnia, ob id ipsum contra cetera omnia stare. Ergo aliquo modo corrigenda sunt; an contra 1321 fere exempla eodem accentu praedita servanda videntur 13 exempla contraria? Quae si corrigenda esse conceditur atque etiam ea exempla, quae nimis incerto tradita esse videntur, omittuntur, manent 9 exempla. Hic autem numerus tam exiguus iterum minuitur, si excipiuntur versus ei, quos corruptos esse manifestum est vel ex aliis argumentis.

Nunc vero, cum restare videatur exemplorum contrariorum numerus minor quam quo stabiliri possit illa sententia Hauleri Stangiique, qui viri tales formas a

veteribus poetis scaenicis omnibus versuum locis adhiberi potuisse dicebant, sententia illa refutata demonstratum esse arbitror illas voces sive archaicas sive non archaicas re vera pertinere ad illas versuum sedes solas, quas tractavi.

Atque nunc quidem cum has voces archaicas aut nove formatas apud veteres poetas scaenicos illis versuum locis solis inveniri constet, tempus videtur esse quaerere, cur tandem veteres poetae scaenici his vocibus non usi sint nisi illis locis solis. Ad id respondere conatus est Jacobsohn l. c. pag. 8/9; sed erravisse mihi videtur, quod tantummodo de archaismis disputandum esse arbitratus non cogitavit de ceteris formis. Atque in hac re mihi videntur multo digniora quae laudentur ea quae Brock l. c. pag. 94—97 exposuit. Attamen ne eum quidem veram explicationem dedisse crediderim. Quare equidem quid sentiam, hoc loco paucis complectar, quamquam pleraque iam in adnotationibus dixi. Et primum quidem quod illae voces nullis aliis nisi singularibus illis versuum locis inveniuntur, vel inde apparet eas veterum poetarum scaenicorum temporibus non fuisse omnium in usu atque eas recte appellari aut archaicas aut nove formatas. Accedit, quod apud veteres poetas scaenicos aliis versuum locis quibusvis exstare vidimus eas formas, quibus Romani in sermone vulgari pro illis inusitatis uti consuerant. Itaque potius hoc modo videtur quaerendum esse, cur poetae scaenici illis versuum locis solis non usi sint formis usitatis, usi sint inusitatis. Num Romani illis temporibus studiosi erant talium sive vocum archaicarum sive formationum praeter illas *τοῦ γελοίου ἕνεκα* temptatas noviciarum? At licet ita fuerit, id quod in veteres poetas scaenicos cadere nego, tamen non intellegi possit, cur poetae soli his formis usi essent atque non usi essent nisi illis versuum locis solis. Sed ne illud quidem concedendum censeo Romanos illa aetate talibus formis inusitatis favisse. Quodsi poetae scaenici his formis sua sponte non usi esse putandi sunt, sequitur ut inviti usi sint atque adeo uti coacti sint. Et qua alia necessitate poetae cogi potuerunt, ut illas voces inusitatas adhiberent easque certis versuum locis solis, nisi necessitate metrica? Itaque quae haec metri necessitas fuerit quaeritur. Videtur autem existimanda esse ea, quae omnium illorum locorum communis fuerit. Atque quid hoc aliud fuisse potest nisi id, ut omnibus illis locis et medio in versu et in versuum finibus iambicis opus esset verbo, quod in iambum aut pyrrhichium exiret. Quod si necesse erat, verba usitata velut *populus*, *dextra*, *sinistra*, *gnarus* etc. non conveniebant in illas versuum sedes. Si vero poetae talia verba metro non apta evitare non poterant, i. e. si in sermone usitato habebant parum multa verba, quae in iambum aut pyrrhichium exirent, quid aliud eis faciendum erat nisi ut aut formas idoneas ex sermone antiquo repeterent aut, ubi ne id quidem liceret, formationes novas temptare auderent?

Haec si probabilia sunt, explicatum esse videtur non modo, qua de causa veteres poetae scaenici illis vocibus atque formis inusitatis, sive archaicae sive nove formatae appellandae sunt, omnino uti ausi sint, sed etiam, cur eis non usi sint nisi in illis versuum sedibus legitimis quas dixi solis. Atque explicationem meam non discrepare vides cum ea, quam de similibus in dactylica poesi latina verbis dedit fusiusque tractavit Ernst Bednara in egregia illa disputatione, quam inscripsit „De sermone dactylicorum Latinorum quaestiones (Archiv für

lat. Lexikogr. und Gram. vol. XIV (1906) p. 317—360 et p. 532—604), quamquam in iambica poesi rem non multo aliter se habere atque in dactylica ne Bednaram quidem intellexisse apparet ex primis eius praefationis verbis. Sed mea quidem sententia illorum remediorum, quae a poetis Romanis adhibebantur ad necessitatem metri superandam, pleraque iam a Livio Andronico inventa atque ab eo primo adhibita sunt, quae Ennius ad dactylicam poesin accommodavit.

Quid multa? Gravissimae proprietates sermonis poetici sive poeseos scaenicae sive dactylicae quo modo ortae sint, vides. Restat ut de poetarum scaenicorum in iambis et trochaeis sermone tractetur ratione simili atque qua Bednara fecit de dactylicorum poetarum sermone. Quod facere hoc loco non iam possum; satis habeo, quod potuerim, demonstrasse necessitatem metricam in veterum poetarum scaenicorum versibus iambicis et trochaicis non minus valuisse quam in dactylica poesi.

Nunc autem in extrema iam disputatione mea continere me non possum, quin in tabula nova universum praebeam omnium praeter tres illas dubias vocum et archaicarum et non archaicarum quas tractavi conspectum. Atque in huius tabulae columnis II—VII exempla certa a minus certis ita secernam, ut haec minus certa uncis inclusa addam exemplis certis.

	I) in finibus sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	II) ante diaeresin mediam septen. vel octon. iamb. aut ante caesuram mediam septen. troch.	III) ante ultimam dipodiam iambicam in sen. iamb. aut octon. iamb. aut septen. troch.	IV) ante II. thesin septen. troch.	V) ante III. thesin septen. vel octon iamb.	VI) ante III. thesin sen. iamb.	VII) ante III. thesin septen. troch.	VIII) eorundem versuum locis aut aliis aut dubiis	summa
1) *poplus*	9	1 (+ 1)	(1)						12
2) *dextera*	11	(1)	2 (+ 3)	3		1	2	1	24
3) *sinistera*	2								2
4) *gnaruris*	1								1
5) *ancipes, praecipes*	1	(1)	1						3
6) imperativi in *-mino*	2	1							3
7) infinitivi in *-ier*	227	6 (+ 1)	1		1			2	238
8) infinitivi in *-assere*	7								7
9) perfecta in *-vi*	150	7 (+ 1)	7		1	4	1	1	172
10) III. pers. pl. perf. in *-ĕrunt*	8	1 (+ 1)	2				(1)		13
11) *blatis*	3								3
12) *antidit*			1						1
13) *danunt*	12	(1)	(1)					1	15
14) *duam, duim* etc.	51	1 (+ 2)	2 (+ 3)	(1)			1		61
15) *coepio* etc.	4		1						5
16) *contuit* etc.	9	1		1 (in oct. troch.)			1 (ante IV. thes. octon. iamb.)		12
17) *conspicor, conspicer*	13	2	2 (+ 1)						18
18) *tago* etc.	6			(3)					9
19) *tulat* etc.	2		1 (+ 1)					1	5
20) *advenat* etc.	10	(1)	(8)						19
21) *siem* etc.	234	8 (+ 3)	8 (+ 2)	2				15	272
23) *fīeri, fīerem*	36		1	1					38
24) *reddibo*	2		(1)						3
25) *tetinerim* etc.	2	(1)	(1)	1				1	6
26) *queam* etc.	17					1			18
27) *non queo* etc.	17	2	3	2				1	25
28) *nequis, nequit*	3						1		4

29) marcido etc	21	1	5					1	28
30) [illegible]	9	1 (+ 1)	2 (+ 1)						14
31) non volo etc	6								6
32) adlatum	5		2	2					9
33) amicabar	10								10
34) extempulo	6	(1)				(1)			8
35) gratiis ingratiis	21	1 (+ 1)	(1)	(1)					26
36) [illegible]	5							1	6
37) praesertim etc	22	2	13 (+ 1)		2	7		1	48
38) [illegible]	[illegible]	8 (+ 1)	9 (+ [illegible])			3 (+ 1)	2 (+ 1)	3	64
summa formarum archaicarum	271	13 (+ 13)	63 (+ 28)	12 (+ 5)	11	16 (+ 2)	[illegible]	[illegible]	1208
40) [illegible] etc	18	1	1	1	1	2			24
41) [illegible]	9		1	1					4
42) [illegible]	11								11
43) adiectiva in [illegible]	15	1	1			1			18
45) [illegible]	16	2		1					20
46) adverbia in [illegible]	42	4 (+ 1)	10	3 (+ 1)			1		69
47) [illegible]	3		(1)					1	4
summa formarum aut [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]	[illegible]
summa formarum archaicarum et non archaicarum	1078	31 (+ 19)	76 (+ 29)	18 (+ 6)	12	19 (+ 3)	9 (+ 3)	30	1831

Appendix.

I.

Ter. Ad. 82/83.

In prima scaena Adelphorum fabulae Terentianae Micio senex cum secum loquitur, queritur, quod Aeschinus, alter ex Demeae fratris filiis, quem ipse adoptaverat, prima luce non iam rediit a cena. Attamen cum adulescenti indulgeat, se multo melius agere contendit quam fratrem illum severum atque durum, qui saepe ad se veniat clamans: „*quid agis, Micio? quor perdis adulescentem nobis* etc.“ Tum vero fratrem ipsum aggredientem aspicit. Ac nunc quidem quae Terentius Micionem fingit facientem verba et quae deinceps sequuntur ipsa legas:

78 *sed estne hic ipsus, de quo agebam? et certe is est.*
nescio quid tristem video: credo, iam ut solet
80 *iurgabit. salvom te advenire, Demea,*
gaudemus. DE. *Ehem opportune: te ipsum quaerito.*
MI. *Quid tristis es?* DE. *Rogas me ubi nobis Aeschinus*
siet, quid tristis ego sim? MI. *Dixin hoc fore?*
84 *quid fecit?* DE. *Quid ille fecerit? quem neque pudet* etc.

Atque tum quidem Demea re vera obiurgare incipit atque obicere fratri ea quae Aeschinum hac nocte fecisse audiverat flagitia.

Initium autem versus 83 corruptum esse postquam Ritschl intellexit, et ipse et multi alii viri doctissimi locum corrigere studuerunt. Qui quam varia et qualia temptaverint, videas in Dziatzkonis et Kaueri editione (a. 1903), in append. critic.—exeget. pag. 148/49. Atque Kauer mihi videtur recte iudicasse, quod *siet* formam servare maluit quam ullam ex illis emendationibus accipere. Quas ne me singulas refutaturum esse exspectes, quod facere longum est hoc loco, proponam emendationem novam, qua formam versus primariam recuperatum iri spero.

Atque hoc quidem iam saepe dictum est *siet* formam archaicam hoc versus loco falsam esse. Idem autem versus alteram habet offensionem, quae neque cognita erat adhuc neque ulla illarum emendationum sublata. Nam si quis de illa lege a Wackernagelio*) demonstrata cogitabit, quo loco *ego* voculam collocandam fuisse putabit? Nempe post *quid*, praesertim cum metrum

---

*) cf. Wackernagel: Indogerman. Forsch. I (1892) p. 413; praeterea cf. cum G. Kaempf: De pronominum personalium usu et collocatione apud veteres poetas scaenicos Romanorum (Diss. Berlin 1885 et in Berliner Studien für klass. Philologie und Archaeologie III (1886)) p. 31/32 tum E. Kellerhoff: Studem. Stud. II (1891) p. 55/56.

minime obstaret. Haec vocula *ego* quia non loco suo proprio exstat, suspicionem movet atque etiam dubitari potest, conveniatne omnino in hunc conexum.

Neque solum initium huius versus corruptum est, sed etiam pars posterior praecedentis versus. Nam si Micionis quaestionem *quid tristis es?* respicis, credibilene videtur Demeam respondere posse *rogas me ubi nobis Aeschinus siet?* Num Micio hoc quaesivit aut omnino quaesivisse putari potest? Sed nonne iam vides in Demeae oratione ad verba *rogas me* nihil aliud pertinere nisi verba *quid tristis ego sim* atque reliqua verba in manuscriptis scribarum culpa falso loco inserta esse? Si vero verba illa casu fortuitoque modo separata reconciliantur, non iam versus senarius iambicus exsistit in v. 82. Sed ut exsistat, perfacile factu est; nam si suspiciosum illud verbum *ego* expellitur atque praeterea in fine versus *siem* pro *sim* legitur, haec senarii iambici forma ab omni vitio vacua apparet:

MI. *Quid tristis es?* DE. *Rogas me, quid tristis siem?*

Illa autem quae restant verba *ubi nobis Aeschinus siet* nunc nullo alio loco videntur collocari posse nisi initio versus 83. Atque *ego* vocula certo nusquam maiore iure inseritur nisi post ultimum illorum verborum, scilicet post *siet.* Itaque nunc versus 82/83 hoc modo leguntur:

MI. *Quid tristis es?* DE. *Rogas me, quid tristis siem?*
ubi nobis Aeschinus siet ego? MI. *Dixin hoc fore?*

Quorum versuum in posterio metrum neglegere liceat in praesentia neque quicquam aliud nisi sententiam conexumque verborum spectare. Atque haud scio an in versu posteriore *siet* forma coniunctiva itemque *ego* vocula sensu carere videatur. Sed haec difficultas tolletur, ubi ad *ego* illam voculam ex enuntiato praecedenti verbum *rogo* vel *rogo te* supplendum esse concesseris. Itaque Demea, ubi primum frater, qui recentiorum illorum Aeschini flagitiorum ipse ignarus est, eum interrogavit *quid tristis es?*, statim iratus memoria facinorum filii, quem frater adoptaverat, huic obicere putandus est: *rogas me, quid tristis siem? ubi nobis Aeschinus siet ego (te rogo).* Agnoscis iam, quam apta verba nunc hoc loco posita sint. Quid quod nunc demum Micionis quoque verborum insequentium sententia vera apparere videtur, quam Dziatzko recte explicavit. Micio enim verba *dixin hoc fore* ad spectatores vel potius secum loquitur respiciens ad ea, quae in versibus 79/80 dixit: *credo, iam ut solet iurgabit.* His igitur verbis nihil aliud potest dicere nisi hoc „ecce ille, ut dixi, denuo iurgare incipit". Micio vero quî potest hoc dicere, si Demea verbis praecedentibus minime iam iurgavit, sed versu 84 demum iurgare incipit, id quod permulti illorum, qui versum emendare conati sunt, credidisse videntur?

Hoc modo postquam loci sententiam veram mihi videor recuperasse, spero me metricam quoque versus 83 formam genuinam restituere posse. Restant autem ad hunc versum restituendum haec verba:

ubi nobis Aeschinus siet ego. MI. *Dixin hoc fore?*

In hoc versu duae syllabae abundant. Sed cum nullum ex his verbis a principio ineptum esse videatur, quaerendum est, quodnam verbum fieri possit ut tollatur. Atque equidem nullum aliud verbum tolli posse video nisi *nobis.* Id si eicitur, versus speciem fere habet senarii iambici. Attamen non plane

caret offensione. Nam *siet* forma archaica hoc versus loco ferri non potest. Pro qua forma archaica si *sit* forma restituitur, versui deest una syllaba. Sed iam supra supplenda nobis videbatur *te* vocula, quae respondeat *me* voculae, quae exstat in versu praecedenti. Illa autem vocula *te* si post *ego* inseritur, *sit* forma usitata pro *siet* restituta hic quoque versus 83 ad formam primariam revocatus esse mihi videtur. Atque amborum versuum 82 et 83 formam genuinam hanc fuisse contendo:

MI. *Quid tristis es?* DE. *Rogas me quid tristis siem?*
ubi Aeschinus sit, ego te. MI. *Dixin hoc fore?*

Quoniam versuum formam primariam restituisse mihi videor, nunc explicare necesse est, quo modo fieri potuerit, ut haec forma corrumperetur in eam quam nunc et in codicibus omnibus et apud Donatum ad Ter. Ad. 789 legimus formam. Atque primum concedendum est initium corruptelae inde ortum esse, quod altera ex Demeae quaestionibus aliquando omissa erat a librario; deinde in margine suppleta atque postea in libris falso loco inserta erat. Sed dimidiam versus partem omitti non potuisse notandum est, nisi scriptura continua erat ita ut non singuli versus singulis lineis distribuerentur. Quodsi quis quaerat, utra ex Demeae quaestionibus primo excidisse existimanda sit, equidem respondere malim: *quid tristis siem.* Haec autem verba in codice descripto in margine ita adscripta fuisse necesse est, ut ii qui postea hunc codicem describerent, facere non possent, quin *quid tristis* verba ante *ego* verbum et *siem* verbum post *ego* insererent. Itaque rem fere ita fuisse puto:

. . . . *rogas me ubi Aeschinus sit*
quid tristis siem
ego te # *dixin hoc fore* . . . .

Haec si ita ut supra dixi transscribebantur, in codice novo non iam poterant versus legi. Attamen haec difficultas non magna videri debebat; nam si *sit* forma, quae in finem versus pervenerat, in *siet* mutabatur, metrum quidem in utroque versu sine offensione erat. Atque equidem re vera aliquem, qui hunc novum codicem corrigebat, metri causa *e* litteram verbo *sit* suprascripsisse puto.

Tum vero aliud quoddam atque gravissimum accidit neque scio an acciderit per illum correctorem ipsum. Supra enim vidimus hoc quidem loco Demeam senem ipsum primum obiurgantem induci a poeta; sed haec non prima eius obiurgatio est, de qua docemur; nam Micionem v. 60 sqq. iam aliam fratris obiurgationem attulisse supra commemoravi. Dicit enim Micio illo loco:

venit (scil. frater) *ad me saepe clamans 'quid agis, Micio?*
quor perdis adulescentem nobis? quor amat?
quor potat? quor tu his rebus sumptum suggeris,
vestitu nimio indulges? nimium ineptus es'.

Quid autem mirum, si, ut nunc versus 82/83 apud Donatum ad versum 789 adscriptos videmus, ita aliquando initium primae illius obiurgationis ad initium obiurgationis secundae in margine adscriptum erat; tantum quod debebat ita adscriptum esse, ut *nobis* vox postea ab eo, qui nove descripsit, facile

posset inseri in Demeae orationem ipsam atque post *ubi* verbum. Itaque in illo codice hic locus fere ita videtur scriptus fuisse:

. . . . *quid agis Micio quor*
perdis adulescentem
. . . . *quid tristis es rogas me ubi nobis*
e
Aeschinus sit quid tristis ego siem tè # dixin hoc fore

Haec si ita ut dixi describebantur, metrum iterum perturbatum videri necesse erat. Attamen alter versus si verbo *Aeschinus* finiri putabatur, sine offensione erat; sed alter versus longior erat quam oportebat. Quam ob rem aliquis eum corrigendum censuit atque corrigere conatus est, cum primum *e* itteram verbi *siem* deleret, deinde *te* voculam, quae hoc loco iam omni sensu carere videbatur, exstingueret. In hoc igitur codice hic locus sic fere scriptus fuisse putandus est, nisi quod dubium est an ne in hoc quidem codice singuli versus singulis lineis distributi fuerint:

quid tristis es # rogas me ubi nobis Aeschinus
siet quid tristis ego siem tè # dixin hoc fore.

Haec illorum versuum forma est ea, quae, si in his tenebris aliquid hariolari licet, oblinuisse videtur iam in eo codice, quo Donatus usus est et in nostrorum qui aetatem tulerunt omnium archetypo.

II.
Plaut. Stich. 292.

In Stichi fabula Plautina sorores duae cupide exspectant maritos, qui et ipsi fratres sunt, iam tertium annum domo absentes. Illae cottidie ad portum mittunt Pinacium servolum, si quem de illis nuntium audiat. Is puer cum hoc die, quo fabula agitur, illos in portu navem appellentes aspexerit, exsultans laetitia domum recurrit, ut dominam eiusque sororem certiores faciat eos adesse. Atque in principio actus secundi scaenam ingressus iam prope domum est, cuius domus porta spectatur scaenae ex parte contraria ei, ex qua Pinacium scaenam intravit. Hic autem repente inflatus atque superbus factus propter gravissimum nuntium, quem relaturus est, domum currere desinit atque consistens haec dicit v. 290 sqq.:

Sed tandem, opinor, aequiust eram mihi esse supplicem
atque oratores mittere ad me donaque ex auro et quadrigas,
quí vehar, nam pedibus ire non queo. ergo iam r e v o r t a r.
ad me adiri et supplicari égomet mi aequom censeo.
an véro nugas censeas, nihil esse quod ego nunc scio?
tantum a portu adporto bonum, tam gaudium grande adfero,
vix ipsa domina hoc, nisi sciat, exoptare ab dis audeat.
nunc ultro id deportem? hau placet, neque id viri officium arbitror.
sic hoc videter mihi magis meo cónvenire huic nuntio:
adversum veniat, opsecret, se ut nuntio hoc impertiam;
secundas fortunas decent superbiae.
sed tandem cum recogito, qui potuit scire haec scire me?
nón enim póssum quin r e v o r t a r, quin loquar, quin edissertem
erámque ex maerore eximam etc.

Tum vero statim domum redire constituit, redit ianuamque pultat.

Versus 292 autem dimidiam partem posteriorem, qualis nunc legitur, corruptam esse contendo. Primum enim nusquam nisi in recensione Itala legitur *ergo iam;* in ABD traditur *ergo nam* et in C *ego nam* omissa *r* littera. Atque *am* litteras in *iam* corrigendas esse sane concedendum est. Sed *n* litteram non puto esse corruptelam *i* litterae, verum residuam partem alterius cuiusdam vocis, cuius nullum iam aliud exstat vestigium.

Haec autem vox perdita quaenam fuerit priusqam conicere audeam, spectandum est, sanusne sit sensus loci, quem corruptum dico, scilicet verborum *ergo iam revortar.* Quibus ex verbis *revortar* verbum mihi videtur afferre dubitationem sane gravissimam. Id enim ita ut hoc loco legitur nihil aliud potest dicere velle nisi hoc: redibo ad portum. Tum vero v. 302 eandem formam habemus ne ipsam quidem auctam adverbio locum petitum indicante, sed sensu plane diverso: domum redibo. Eandemne igitur eiusdem verbi formam a poeta adhibitam esse credemus plane contraria praeditam notione in versibus duobus, qui non modo non pluribus novem aliis versibus intermissis separantur sed etiam alter alteri manifesto respondent? Minime. Atque de verbi in v. 302 significatione et usu ne ex ampliore quidem loci conexu ulla dubitatio movetur. Sed diligentius contempleris, quaeso, extrema illa versus 292 verba, scilicet *ergo iam revortar*, quae verba nihil aliud posse significare supra vidimus nisi hoc: ergo iam ad portum redibo. Num his verbis dictis puer re vera ad portum redit? Immo vero loco non cedit atque etiam postquam post v. 300 ad tempus loqui desinit, non dicit se nunc ad portum profecturum esse, sed in loco remoratur. Puerum autem ex cursu fatigatum ultro rediturum esse ad portum, postquam paene domum, quo properabat, pervenit, ne Plautus quidem iis, qui fabulam audiebant, persuadere voluit.

Attamen quo modo ad veram loci et sententiam et formam perveniri possit, mihi videor intellegere. Memoria enim repetendum est Pinacium, cum scaenam intrat, domum rediturum esse. Atque cum non nisi eo, unde primitus profectus erat, revertatur, v. 302 satis habere potest dicere *revortar,* ut se domum rediturum esse significet. Verum v. 292 quid potest dicere velle, si fieri non potest, ut se ad portum rediturum esse significet? Mihi quidem videtur nihil aliud dicere posse nisi hoc: se loco remansurum atque exspectaturum, dum domina mittat *oratores donaque ex auro et quadrigas* atque etiam ipsa *adversum veniat.* Quodsi loco remanet, non id facit, quod facturus erat, scilicet non revortitur. Etiamne igitur dubium videtur, quid Pinacium in extremo versu 292 dixerit? Dixit: *ergo n<on i>am revortar;* atque si primitus N̄IAM pro *non iam* scriptum exstiterat, I littera omissa perfacile oriri potuisse eam quam nunc in codicibus ABCD legimus scripturam quis est quin concedat?

At hae litterae propter sententiam necessariae si supplentur, versus excedit metrum. Sed silentio adhuc praeterita est offensio quam *non queo* verba habent; nam aliter *non queo* nisi legitimis illis versuum locis, de quibus tractavi, apud veteres poetas scaenicos non invenitur. Itaque hoc loco *nequeo* pro *non queo* restituatur necesse esse puto. Attamen *non* vocula, quae ante *queo* traditur, non potest facta esse ex praefixo *ne-* verbi *nequeo;* sed *non queo*

formam pro *nequeo* interpolavisse existimo eum, qui mederi studeret metro, quod verbis *non iam* pessumdatis in *nam* corruptum exstaret.

Si vero *nequeo* forma in locum formae *non queo* substituitur, *oni* litteris post *ergon* suppletis forma versus octonarii trochaici nullo vitio inquinata apparet; nam *ergo* in principio enuntiati ante formam verbi futuram praeterea legitur Mil. 476/77; et ultimae huius verbi syllabae accentus impositus est eodem modo As. 30, 350, Ba. 125, Cas. 588, Mil. 63, Pseud. 1164, Rud. 184. Itaque versus 292 formam primariam hanc fuisse arbitror:

quí vehar, nam pédibus ire néqueo. ergo non iám revortar.

III.

nunciam, nunc iam, iam nunc.

P. Langen libri, quem inscripsit „Beiträge zur Kritik und Erklärung des Plautus" (Leipzig 1880) pag. 285 haec contendit: „Allerdings ist *nunciam* nichts weiter als eine nachdrucksvollere Form von *nunc*; ihr Gebrauch muss dahin beschränkt werden, dass sie entweder beim Futurum steht, oder bei einer Aufforderung, nie sonst beim Praesens, nie bei irgend einem anderen Tempus." Sed haec quidem quamquam a veris aliena sunt, nondum veram Langeni sententiam habemus, quam in inferiore parte eiusdem paginae his verbis exprimit: „Seine ganz spezielle Verwendung hat *nunciam* bei der Aufforderung." Atque hoc quidem sane verum est longe plurima *nunciam* verbi exempla Plautina exstare in enuntiatis cohortativis. Sed in his exemplis Men. 1155: *ergo nunciam vis conclamari auctionem fore* et Curc. 522: *summane, numquid nunciam me vis* quaestio potius est quam cohortatio. Haec autem leviora, illud gravius neque ferendum puto, quod Langen in tribus ex illis quinque exemplis, in quibus *nunciam* cum forma futuri coniuncta exstat, hanc formam futuri ad imperativi formam revocandam esse dicit. Quae quam arcessita sint, si quis scire velit, explicationem Langeni ipsam videat. Postremo quid eum impedivisse putabimus, quominus eadem illa ratione Cas. 711: *eo nunciam nisi quippiam remorare me* illud praesens *eo*, quod iam ipse idem valere atque *ibo* futurum verum dicit, insuper ad formam imperativam revocaret? Hac autem ratione quae praesentis aut futuri temporum forma non possit revocari ad sententiam cohortativam, equidem quaesiverim. Immo vero sequi videtur, ut *nunciam* vox ad unamquamque illorum temporum formam aequo iure applicari potuerit.

Sed mittamus has argutias. Mihi quidem tantum necesse esse videtur, ut concedatur apud Plautum *nunciam* vocem maxime cum imperativo praesentis, sed praeterea quinquies cum indicativo futuri et semel cum indicativo praesentis coniunctam exstare. Inde nihil aliud sequitur nisi ut *nunciam* vocabulum cum tribus illis formis omnibus coniungi potuerit a Plauto, maxime coniunctum sit cum imperativi forma, non potuerit coniungi cum aliis formis. Quodsi hoc verbum re vera cum nullo alio tempore nisi cum praesenti aut futuro coniungi poterat, ut apud Terentium quoque res se habere videtur, hoc non obscura quadam ratione, qualis apud Langenum videtur esse, perfici potuisse apparet, sed notione verbi propria. At quae haec illius verbi propria notio est? Certe ea est, unde *nunciam* verbum nulla alia ratione usurpari potuisse appareat nisi

qua a Plauto et Terentio, apud quos scrpitores solos invenitur, re vera usurpatum est. Quae cum ita sint, si *nunciam* verbi vim genuinam fuisse hanc „jetzt auf der Stelle“, „jetzt gleich“ agnoveris, num etiam tum mirum videbitur, quod haec vox maxime cum imperativo praesentis, non semel cum indicativo futuri, raro cum indicativo praesentis coniuncta erat, cum aliis temporibus coniungi non poterat? Dicet aliquis illam *nunciam* verbi vim non in omnia apud Plautum exempla plane convenire; quorum in nonnullis verbum non plus valere quam *nunc* verbum simplex, velut Most. 1166: *quid me fiet nunciam?* Curc. 522: *summane, numquid nunciam me vis?* Pseud. 118: *molestus nunciam ne sis mihi.* Sed num credibile videtur *nunciam* verbi compositi vim primariam eandem fuisse atque *nunc* verbi simplicis? Immo in iis exemplis, in quibus *nunciam* nihil aliud significat nisi quod *nunc* simplex, vera illius verbi compositi vis deminuta est. Atque haec exempla cum exstent illis versuum locis, quibus cum archaismorum usus tum aliae poetarum licentiae videntur legitimae fuisse, ita videtur iudicandum esse poetam *nunciam* verbum compositum adhibuisse pro *nunc* verbo simplici commoditate quadam ac facilitate permotum, quam in versibus pangendis saepe obtinuisse constat.

Huic *nunciam* verbo trisyllabo, quod in duas voces distrahi licere negat, Langen pag. 287 opponit et *iam nunc* et *nunc iam.* Atque addit: „ersteres ‘schon jetzt’ bezeichnet den Gegensatz zur Zukunft“. Itaque in hac locutione vim et usum *iam* voculae plane aliam esse monendum videtur atque in *nunciam* verbo illo trisyllabo. Nam in *iam nunc* vox prior minime verti potest per „gleich“, „auf der Stelle“. Sed in hac locutione cum *iam* voculam valere appareat ad augendam et cumulandam notionem eius quod subsequitur verbi, scilicet *nunc* verbi, *iam nunc* locutio tota haud scio an potius vertenda sit per „bereits jetzt“, ita ut *iam* vocabuli notionem et usum non multum abesse intellegatur a frequentissima notione et usu *etiam* verbi (= „sogar“). Ad illius autem *iam nunc* locutionis exempla Plautina ea, quae Langen pag 387 affert, apud Terentium non modo accedunt Haut. 376 et Ad. 290, de quibus Langen ipse quoque recte iudicavit pag. 288, sed adnumerandum mihi videtur etiam Ad. 884/5: *iam nunc haec tria primum addidi praeter naturam*, quae verba equidem credo Langenum iniuria vertisse hac ratione: „jetzt habe ich schon diese drei Redensarten gegen meine Natur hinzugefügt“. Immo vero vertas necesse est hoc fere modo: „bereits jetzt habe ich — zum ersten Mal in meinem Leben! — diese drei Worte ganz gegen meine Natur zugefügt“. Atque si quaesiveris, cui actioni futurae haec per *iam nunc* verba illa addita opponi poeta voluerit, non desiderabis actionem futuram: nam est futuri temporis vis v. 887 in coniunctivo potentiali *(lubens bene faxim)*; est futurum ipsum v. 888: *ipsa re experiere propediem.* Itaque Langen non recte fecisse mihi videtur, quod hoc loco Terentiano, quippe quo loco *iam nunc* pro *nunc iam* bisyllabo Plautino stare putaret, usus est ad statuendam hanc sententiam: „Man sieht, die scharfen Grenzen beginnen sich zu verwischen“.

Sed quod attinet ad *nunc iam* illud bisyllabum et in duas voces distinctum, horum verborum usus a Langeno ita definitur, ut per ea praesentem enuntiati actionem opponi praecedentis enuntiati actioni praeteritae dicat. Atque si

quaeretur, quam huius *nunc iam* significationem Germanicam esse Langen voluerit, spectetur, quo modo vertat exemplorum quod affert primum, scil. Plaut. Ep. 135*):

íllam amábam olim: nunc iam ália cúra impendet péctori

quem versum in lingua Germana exprimit his verbis: „jene liebte ich früher, jetzt quält mich bereits eine andere Sorge". Atque haec si diligenter examinasti, nonne iam apparet, quibus in rebus Langen erraverit? Nempe primum num actio enuntiati secundi prioris enuntiati actioni re vera amborum *nunc iam* verborum vi opponatur ac non *nunc* verbi unius, quaesiverim. Immo vero, *iam* vocabulum hic nihil pertinere video neque ad *nunc* verbum praecedens neque ad enuntiati tempus actionis, pertinere ad eam quam praecedit vocem solam; cuius ad notionem augendam et cumulandam valet non aliter atque ut in *iam nunc* locutione *iam* vocabulum *nunc* illud quod subsequitur augere supra vidimus. In hoc autem versu Plautino, de quo agitur, *iam* voculam neque post *nunc* verbum omnino servandam et ad *alia cura* verba attrahendam esse cum Langeni ex verbis conversis, quae probo, ipsis videtur apparere tum confirmatur exemplis tribus illis, in quibus *nunc* et *iam* verba plane eadem significatione praedita separata exstare et Langen ipse docet pag. 288 et ego infra exponam. Quae si ita sunt, Langen exemplum, quod affert secundum, scil. Plaut. Capt. 266:

nunc senex est in tonstrina: nunc iam cultros attinet

non recte mihi videtur convertisse maxime propterea, quod *iam* vocem ad *cultros* verbum subsequens pertinere idque augere non perspexit. Quem versum equidem convertam hoc fere modo: „jetzt sitzt der Alte in der Barbierstube: jetzt setzt der bereits das Messer an." Amph. pr. 38, quem versum Langen tertio loco affert, sane nihil attinere ad Plautum concedendum est (cf. Norden: Rhein. Mus. 49 (1894) pag. 204—206). Tum vero insequuntur exempla tria illa, in quibus *nunc* et *iam* verba separata leguntur et quibus sine ullo dubio confirmari iam dixi ne in praecedentibus quidem exemplis *iam* vocem ad *nunc* verbum pertinere, immo forte accidisse ut *iam* vox post hoc verbum collocaretur. Atque horum trium exemplorum vel in primo ipso, scil. Plaut. Stich. 188:

nunc reppererunt verbo ei iam vicarium

valde dubitari posse concedes utrum *iam* vox per „bereits" an potius per „sogar" vertenda sit, ita ut *iam* vocis notio re vera iam plane ad *etiam* verbi notionem usitatissimam progressa**) esse videatur. Vix aliter autem iudicabis de Plaut. Stich. 762/63***):

. . . . *dudum placuit potio*:
nunc minus gravate iam accipit . . . . ,

ubi primum qua ratione *accipit* verbum interpretandum sit intellexeris. Quod verbum hoc loco significanter dici credo eadem ratione qua *acceptus* participium apud Plautum non semel adhibetur. Quod si ita est, illud verbum hic convertam

*) Quod Mueller prosod. Plaut. supplem. 2 pag. 38, ut *nunciam* trisyllabum legi possit, hunc versum metiri vult hac ratione: *íllam amăbo ólim: nunciam ália* etc., hoc iam minime mihi videtur respiciendum esse. Nam quid *nunciam* trisyllabum, quod nihil aliud significare statui nisi „ jetzt gleich", „jetzt auf der Stelle", sibi velle putabis hoc loco, cui ne convenit quidem haec notio?

**) Apud Ciceronem *et iam* significare „und sogar" memineris.

***) *Haut* negatione ante *placuit* a Pistore suppleta non opus esse Leo recte mihi videtur exponere.

per „freudig begrüssen“ aut si id loci ipsius sensui magis adaptari vis per „freudig ergreifen“. Itaque totum locum lingua Germana his fere verbis exprimam: „eben hat ihm der Trunk geschmeckt: jetzt weniger umständlich ergreift er ihn bereits freudig“ aut „jetzt macht er weniger Umstände und greift bereits freudig zu.“ Nunc vero si in verbis conversis „sogar“ pro „bereits“ inseritur, hoc etiam melius sensui convenire mihi quidem videtur. Denique in Plaut. Rud. 137 quoque:

nunc intervallum iam hos dies multos fuit

iam vocem ad verba subsequentia sola pertinere valereque ad haec augenda atque cumulanda iam vix quisquam erit quin concedat. Postremo haud scio an huc afferendus sit is quoque versus, de quo Langen in fine disputationis dicit, scil. Ter. Eun. 561, cuius versus in A forma haec est:

nemóst hominum quem ego núnc iam magis cuperém videre quám te.

Ceteri codices *nemo est omnium* et *nunc* (quod A^2 quoque habet) praebent. Sed quamquam *nunc iam*, quod A habet, servandum crediderim, tamen initium versus nondum restitutum esse existimo, propterea quod non una cum praecedentis versus fine ipso quoque corrupto corrigere conati sunt viri doctissimi, id quod necesse esse ut fiat persuasum habeo.

Iam vero restant apud Langenum exempla Plautina duo, scilicet Ba. 1075:

nunc hánc praedam omnem iam ád quaestorem déferam

et Truc. 603:

nunc égo meos animos víolentos meamque íram ex pectore iám promam.

Atque in his exemplis *iam* vocula quamquam item a *nunc* verbo separata legitur, tamen non idem significat quod in huiusmodi exemplis prioribus scilicet „bereits“ neque ad augendam aut cumulandam vocem insequentem valet, sed Langenum illam voculam his locis recte convertisse per „sofort“, „sogleich“ concedendum est. Tum vero in utroque hoc exemplo *nunc-iam* verborum significationem eandem videmus esse quam *nuncĭam* trisyllabi esse supra cognovimus, scilicet „jetzt auf der Stelle“, „jetzt gleich“. Neque vero aliis cum temporibus *nunc-iam* illa in his versibus coniuncta exstant nisi quibuscum *nuncĭam* trisyllabum coniungi solere supra probatum est. Ergo *nunc-iam* duo illa verba et *nuncĭam* hoc trisyllabum, quod in duo verba separari posse iure negant (cf. supra *quispiam* etc.), primitus quidem unum atque idem fuisse concludendum censeo. Atque si alterum cum altero comparaveris, haud scio an vix magis inter se differre videanter quam in lingua Germana hae fere locutiones: „jetzt — gleich“, ubi hae duae voces verbis interpositis separantur, et „jetzt gleích“, ubi hae voces sub unum ictum contracta atque per enclisin coniuncta tamquam unum enuntiantur, etsi nondum uno verbo scribi solent. At tamen hae locutiones Germanae plane aliam inter se rationem habent quam illae Latinae. Nam in lingua Germana „jetzt gleích“ verborum coniunctio illa per enclisin enuntiata hodie conformari potest in quolibet puncto temporis contrahendis „jetzt — gleich“ illis verbis separatis. Sed itemne Plauti temporibus *nunc-iam* illis verbis sub unum ictum contrahendis in unoquoque puncto temporis oriri potuisse credes *nuncĭam* illud trisyllabum, sive in duo verba distrahendum sive uno verbo scribendum est? Immo vero,

non potuit oriri; poterat vel dicam necesse erat oriri nihil aliud nisi *nunc iam*, sive duobus verbis sive uno verbo scribere mavis, sed quae elocutio duarum syllabarum erat, non erat trium. Nam *iam* voculae litteram primam consonantem et primitus fuisse et semper mansisse neque unquam potuisse vocalem fieri nisi cum antiquissimis linguae Latinae temporibus in commissura compositi post consonantem exstaret, iam supra ad *quispiam* etc. formas exposui. Sequitur, ut *nuncĭam* forma trisyllaba aut item ut *quispiam* antiquissimis linguae Latinae temporibus orta putanda sit aut postea ad similitudinem eiusdem modi formationum conformata, id quod mihi quidem in *nuncĭam* verbo etiam minus verisimile videtur quam in *quispiam* etc. formis. Quodsi *nuncĭam* verbum non fuisse *nunc* et *iam* vocabulorum per enclisin coniunctionem, quae Plauti aetate quolibet temporis momento conformari posset, fuisse compositum antiquissimum conceditur, iam accedit, quod illa tot *nuncĭam* trisyllabi exempla Plautina et Terentiana praeter tria omnia (mitto exempla lyrica) exstare videmus in singularibus versuum sedibus illis, quas formarum et archaicarum et nove formatarum apud veteres poetas scaenicos legitimas fuisse demonstravi in disputatione. Et si exempla tria illa, quae in aliis versuum sedibus occurrunt, ut aliter explicentur aut fieri potuerit aut necesse visum erit, quid impediet, quin *nuncĭam* formam, quoniam nove formata esse Plauti temporibus vix potest, his temporibus re vera iam archaicam fuisse neque in sermone cotidiano adhibitam esse, immo vero a poetis scaenicis propter metri necessitatem solam ex carminibus antiquissimis repetitam suaque in poesi usurpatam esse concludamus?

Quodsi *nuncĭam* trisyllabum re vera Plauti temporibus archaica forma existimanda videatur, in cotidiano illius aetatis sermone eiusdem significationis formam aliam iam habeamus nullam nisi *nunc-iam* verba, quae aliis verbis interpositis separata leguntur. Atque quaesiverit aliquis, nonne, si haec ita essent, *nunc-iam* verba illa separata, item ut in Germana lingua dixi, etiam in scaenicorum temporum lingua Latina per enclisin coniungi potuisse necesse esset. Et re vera *nunc iam* verborum per enclisin coniunctorum exemplum certum apud Plautum legi mihi persuasum est Aul. 451:

íte sane núnc iam intro omnes, ét coqui et tíbicinae.

Hoc in versu ne potest quidem nisi bisyllaba *nunc iam* locutio legi; nam quod Leo, ut *nuncĭam* forma trisyllaba legi possit, *intro* verbum omittit, hoc mihi quidem non probatur, quia versum 452, in quo *intro* illud iteratur, non suo loco stare, sed post versum 453 inserendum esse censeo; quod si ita est, *intro* verbum v. 451 deesse non potest. Atque quod hoc modo in versu 451 *nunc iam* verba per enclisin coniuncta atque illorum temporum in sermone cotidiano usitatissima legi miraberis, cum in versu 453 *nuncĭam* forma archaica exstet, eiusmodi res in *populi* et *popli* (cf. Plaut. Stich. 490/92), *sim* et *siem* (cf. Plaut. Men. 341, Trin. 694 etc.), infin. in *-i* exeunt. et in *-ier*, aliis formis non semel occurrere tibi persuadere poteris Hodgmani ex commentariis allatis. Alterum autem *nunc iam* verborum sub unum ictum contractorum exemplum exstare mihi videtur Plaut. Mil. 737, versu septenario trochaico:

quique eos vituperet. nunc iam istis rebus desisti volo,

ubi habet *nunc* A, *nunc iam* B, *nuntiam* CD. Leo autem iniuria mihi videtur A codicem sequi nulla alia causa permotus nisi ne *nunciam* bisyllabum hoc loco legatur. Denique huc pertinere mihi persuasi etiam illa tria exempla, quae quoniam *nuncĭam* trisyllabum habere adhuc nemini non videbantur sed in versuum sedibus talibus, quales archaismorum legitimas fuisse negavi, inserta sunt a me sub tabulae num. VIII; sunt autem Plaut. Bacch. 995, Poen. 374, Rud. 1051. Atque Plaut. Bacch. 995, qui versus in cantico legitur, metrum, quamvis incertum adhuc visum sit (cf. Brachmann: Leipz. Stud. III (1880) pag. 140 et Norden: Rhein. Mus. 49 (1894) pag. 204 adnot.), facile restitui posse existimo, si nihil nisi *nunc iam* pro *nuncĭam* legitur; nam tum existit septenarius trochaicus non aliter atque in versu praecedenti; est enim:

hóc age sis nunc iam. ‡ *úbi lubet, recita: aúrium ŏperam tíbi dico.*

Deinde Plaut. Poen. 374 quoque mihi videtur melius legi posse, si *nunc iam* verba pro *nuncĭam* verbo trisyllabo hoc loco stare concessum erit, ita ut metiamur:

si ánte quid mentítust, nunc iam dehínc erit veráx tibi.

Atque etiam Plaut. Rud. 1051 nihil offensionis habere credo, si hoc quoque loco *nunc iam* pro *nuncĭam* trisyllabo scribatur, ita ut legatur:

íte, inquam, dŏmum ámbō nunc iam éx praesidim praésides.

Nam hiatus, qui post *nunc iam* apparet, non iniquo loco stare mihi videtur ut in diaeresi.

Denique ut hanc totam meam de *iam nunc*, *nunc iam*, *nuncĭam* apud veteres poetas scaenicos sententiam paucis complectar, hoc dico: primum Plauti Terentiique fere temporibus vulgo in usu fuisse *iam nunc*, quod in lingua Germana significat „schon jetzt", „bereits jetzt" et, ut Langen recte dicit, „den G e g e nsatz zur Zukunft bezeichnet". Qua in locutione *iam* vocula ad augendum *nunc* verbum insequens valet; itaque in hac locutione *iam* et *nunc* voces sane per enclisin coniunctae sunt. Non coniunctae sunt per enclisin, si leguntur hoc ordine *nunc iam* et vertenda sunt per „jetzt schon", „jetzt bereits", quin etiam interdum potius fere per „jetzt sogar", ita ut enuntiati actio praesens praecedentis enuntiati actioni praeteritae opponatur per *nunc* vocabulum solum, cum *iam* vocula (item atque in *iam nunc*) valeat ad augendam et cumulandam vocem subsequentem, cui ipsi *iam* per enclisin se applicare consentaneum est. Itaque in hac locutione ut *iam* vocula *nunc* vocabulum subsequatur minime necesse est; atque re vera verba non semel separata leguntur. Postremo pro locutionibus Germanicis „jetzt auf der Stelle", „jetzt gleich" in cotidiano sermone Latino Plauti fere temporibus dicebatur *nunc iam*, quae vocabula pro illa significatione nisi cum praesenti aut futuro tempore coniungi non poterant et item atque in locutionibus illis Germanicis aut sub unum ictum contracta adhibebantur aut aliis verbis separata, scil. *nunc* — *iam*. Pro hac autem locutione versuum locis illis singularibus veteres poetae scaenici iique sane quidem metri necessitate commoti utebantur *nuncĭam* forma archaica; quam formam etiam vi deminuta pro *nunc* verbo simplici adhibere audebant eadem de causa, quamquam ne tum quidem *nuncĭam* compositum archaicum aliis cum temporibus coniungebant nisi quibuscum solebant, ubi notione genuina praeditum erat.

Vita.

Natus sum Dietericus Martinus Guilelmus Noetzel in Borussiae oppido, quod est Wilhelmshaven, Kalendis Juliis anni 1883 patre Hermanno matre Mathildi e gente Henning. Fidei addictus sum evangelicae.

Paulo post me natum pater migravit Berolinum, in qua urbe primis pueritiae disciplinis imbutus per annos novem gymnasium Humboldtianum frequentavi. Vere anni 1903 maturitatis testimonio instructus inter cives academicos universitatis Friderico—Guilelmae receptus sum. Ab hoc tempore per semestria decem studiis philologicis et philosophicis me dedi. Examen rigorosum Nonis Mais sustinui. Docuerunt me viri doctissimi Diels, Doering, Ebeling, Geiger, Haguenin, Helm, Imelmann, Kekule de Stradonitz, Lagarde, Lasson, E. Meyer, R. M. Meyer, Muench, Norden, Pariselle, Paulsen, Riehl, E. Schmidt, M. Schmidt, W. Schulze, Tobler, Vahlen, Wentzel, de Wilamowitz-Moellendorff. Proseminarii philologici fui sodalis per semestria sex, quorum per duo in cursu primo. Ad exercitationes archaeologicas benigne me admisit Kekule de Stradonitz, ad Francogallicae linguae noviciae exercitationes Pariselle et Tobler. Praeterea Francogallicae linguae noviciae exercitationibus eis, quas Haguenin habet, interfui per semestre unum. Magistris meis, imprimis Eduardo Norden, cuius auspiciis haec dissertatio orta est, summam gratiam et habeo et semper habebo.

Denique per semestria septem fui sodalis societatis academicae philologicae Berolinensis, cui quantum debeam, numquam obliviscar.

Erratum:

p. 43 lin. 35 legas ***proterviter*** pro ***porterviter***.